

ADEKVATAUS PRIEŽASTINIO RYŠIO TEORIJA IR JOS ATRIBOJIMO NUO KALTĖS PROBLEMA

Linas Žalnieriūnas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas: linas@zalnieriunas.lt

Pateikta 2017 m. lapkričio 2 d., parengta spausdinti 2018 m. balandžio 22 d.

DOI: 10.13165/JUR-18-25-1-08

Santrauka. Straipsnyje analizuojama baudžiamosios teisės doktrinoje labiausiai paplitusi – adekvataus priežastinio ryšio (priežastingumo) teorija ir jos nustatymo procese kylanti problema: priežastinis ryšys, kaip objektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis, dėl netinkamai pasirinktos teorijos, neretai siejamas bei turinio prasme tapatinamas su subjektyviuoju nusikalstamos veikos sudėties požymiu – kalte. Darbe detalesnės analizės sulaukė priežastinio ryšio, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymio, priskyrimas objektyviesiems požymiams. Todėl pagrįstai gilinamasi į priežastinio ryšio objektyvų pobūdį bei adekvataus priežastingumo teorijos turinį. Pateikiama skirtingų nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė – priežastinio ryšio ir kaltės sugretinimas ir palyginimas. Jais siekiama pateikti šių, unikalų turinį turinčių, požymių takoskyrą. Straipsnyje taip pat analizuojamos baudžiamosios ir civilinės teisės reguliavimo priežastinio ryšio tematika alternatyvos netinkamai teorijai pakeisti.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamoji teisė; priežastinis ryšys; adekvataus priežastingumo teorija; adekvačios priežasties teorija; priežastinio ryšio pobūdis; kaltė.

Ivadas

Straipsnio tikslas – atskleisti priežastinio ryšio tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių objektyvaus pobūdžio turinį bei jo genezę ir atsieti analizuojamą požymį nuo subjektyvaus nusikalstamos veikos sudėties požymio – kaltės. Nustatinėjant priežastinį ryšį tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių vadovaujamosi skirtingomis teorijomis, todėl straipsnyje analizuojama baudžiamosios teisės doktrinoje daugiausia dėmesio sulaukusi – adekvataus priežastingumo teorija.

Straipsnio problematika yra itin aktuali, nes akivaizdu, jog baudžiamosios teisė teorijoje priežastinio ryšio ir kaltės atribojimo problema egzistuoja. Priežastinis ryšys nuo pirminių jo turinio supratimo momentų buvo išskirtinai siejamas su objektyvumu. Tačiau priežastinio ryšio objektyvumas neretai pamiršamas, todėl šis požymis tapatinamas su subjektyviuoju nusikalstamos veikos sudėties požymiu – kalte. Svarbu tai, kad priežastinio ryšio nustatymas nepreziumuoja subjektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio – kaltės, ir juo labiau – priežastinis ryšys savo turinyje neapima šio subjektyvaus nusikalstamos veikos sudėties požymio. Tai rodo priežastinio ryšio nustatinėjimo pirmumą kaltės vertinimo atžvilgiu, šių dviejų etapų išskyrimą bei skirtumus. Tačiau pasiūlymai, kaip tinkamai atriboti šiuos nusikalstamos veikos sudėties požymius nėra pateikiami. Todėl straipsnyje analizuojama problema šiandien yra itin aktuali. Visgi naujumas pasireiškia tuo, kad dar nėra bandyta gilintis į Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje plačiausiai aprašytą adekvataus priežastingumo teoriją bandant nustatyti, ar šios teorijos turinys nėra ydingai suvokiamas ir ar ši teorija yra tinkama taikyti.

Minėtiems klausimams atsakyti straipsnyje naudoti tiek teoriniai, tiek empiriniai mokslinio tyrimo metodai. Aptariant teorinius metodus – istorinio metodo pagalba buvo analizuojama priežastinio ryšio, kaip mokslinės konstrukcijos, genezė ir raida. Mokslinės literatūros analizės metodu buvo identifikuojami jau atlikti moksliniai tyrimai Lietuvoje (nors jie itin negausūs) ir užsienio valstybėse. O iš empirinių metodų buvo naudotas dokumentų analizės metodas, kuriuo tirtos įvairių instancijų Lietuvoje ir užsienio šalių teismuose priimtų baudžiamųjų ir civilinių bylų sprendimai, susiję su priežastinio ryšio nustatinėjimo klausimais.

Itin reikšminga ir tai, kad į šiame straipsnyje analizuojamą problematiką tik iš dalies gilinosi V. Piesliakas, ir tik viename moksliniame straipsnyje¹. Kituose šio autoriaus moksliniuose straipsniuose buvo analizuojamas priežastinis ryšys, siūlyta taikant teisę naudoti adekvataus priežastingumo teoriją. Visuose kituose baudžiamosios teisės veikaluose apie priežastinį ryšį buvo kalbama tik paviršutiniškai aptariant jį.

1 PIESLIAKAS, V. Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje. Jurisprudencija [interaktyvus]. Mokslo darbai, 2006, 7(85), p. 7-15 [žiūrėta 2017-04-08]. <<https://repository.mruni.eu/pdfpreview/bitstream/handle/007/12576/2841-6010-1-SM.pdf?sequence=1>>

Todėl priežastinio ryšio tematikai Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje dėmesio skirta itin mažai, o adekvataus priežastingumo teorijos ir kaltės atribojimo problematikai visiškai neskirta. Taigi akivaizdu, kad tema nėra pakankamai iširta.

1. Priežastinio ryšio objektyvus pobūdis ir vieta nusikalstamos veikos sudėties požymių struktūroje

Straipsnyje analizuojamas objektyvusis pagrindinis nusikalstamos veikos sudėties požymis – priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių (*toliau – ir priežastinis ryšys*) yra oficialiai priskiriamas prie objektyviųjų, nes egzistuoja realybėje nepriklausomai nuo kaltininko psichikoje vykstančių suvokimo procesų. Baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, jog objektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai apibūdina išorinę, matomą žmogaus poelgio pusę², jog šie egzistuoja mus supančioje tikrovėje, todėl galimi pažinti. O subjektyvieji – tai vidinė, psichinė nusikalstamos veikos pusė, egzistuojanti tik asmens psichikoje.

Nustatinėjant priežastinį ryšį, nėra poreikio analizuoti kaltininko psichikoje vykstančius procesus, nes šių požymių analizė aktuali tik subjektyviųjų požymių nustatinėjimo procesui.

Tačiau, analizuojant priežastinio ryšio pobūdį, susiduriama su doktrininiu bei teisiniu šio požymio aiškinimu pasitelkiant ne tik objektyvius, bet ir subjektyvius metodus, taip neretai painiojant šį su kalte ir iškreipiant šio objektyvaus pobūdžio suvokimą bei aiškinimą. Taip yra todėl, kad Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje neretai išskiriami du priežastinio ryšio pobūdžio elementai: būtinasis ir atsitiktinis³⁴. Viena iš būtinųjų priežastinio ryšio savybių yra ta, kad šis yra iš anksto numatomas⁵. Žmogaus gyvenimo patirtis suteikia galimybę numatyti, kokie padariniai gali kilti, atlikus konkrečius veiksmus.⁶ Manymas, jog baudžiamąją teisinę reikšmę turi tik būtinasis priežastinis ryšys, o priežastinio ryšio numatymas yra išskirtinis būtinųjų priežastinio ryšio bruožas,

2 PIESLIAKAS, V. Lietuvos Baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006. p. 180.

3 PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. I knyga. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 2009, p. 295.

4 *Ibid.*, p. 295.

5 *Ibid.*, p. 295.

6 *Paprastai apie priežastinio ryšio pobūdį sprendžiama atsižvelgiant į nusikalstamos veikos padarymo vietas ypatumus, kaltininko galimybę numatyti, kad nukentėjusysis gali kristi ir susitrenkti galvą ir dėl to mirti. <...> sunkų pavojingą gyvybei V. S. sužalojimą galima buvo numatyti iš anksto, prieš smogiant V. S. į galvą. Girta kaltinamojo <...> girtam nukentėjusiajam <...> suduotas smūgis buvo stiprus. Įvykis vyko ant betoninėmis trinkelėmis grįsto šaligatvio, nuo smūgio V. S. prarado pusiausvyrą, krito ant kieto pagrindo ir patyrė sunkią galvos traumą. <...> Objektyvi įvykio seka leidžia teigti, kad priežastinio ryšio pobūdis dėl kilusių padarinių nebuvo atsitiktinis.* Plačiau žr.: Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-50-107/2015.

skiriantis jį nuo atsitiktinio ryšio⁷, leidžia daryti išvadą, jog cituojamuose darbuose analizuojama *adekvataus priežastingumo* teorija. Ši teorija kaip būtina ir esminė elementą akcentuoja kaltininko gebėjimą numatyti tikėtinus padarinius. Taip į adekvataus priežastingumo teorijos turinį įtraukiamas kaltės elementas (*intelektinis kaltės kriterijus*). Neįrodžius kaltininko gebėjimo numatyti priežastinio ryšio raidos ir galimų kilti padarinių, konstatuojama, jog šis neegzistuoja. Galimybė iš anksto numatyti padarinius perkeliama kaltininkui atliekančiam neteisėtą poelgį, t. y. sprendžiama, ką kaltininkas mąstė apie savo atliekamų veiksmų perspektyvą. Todėl, jei kaltininkas dėl savo individualių savybių (*gyvenimiška, profesinė patirtis, specialybė ar išsilavinimas*) negalėjo numatyti tikėtinų padarinių atsiradimo, tai šis išvengia baudžiamosios atsakomybės arba jo veiksmai kvalifikuojami pagal švelnesnę normą.

Vadinasi, šiandien Lietuvoje naudojama ir neretai teismų praktikoje sutinkama *adekvataus priežastinio ryšio* teorija nesuderinama su nusikalstamos veikos sudėties požymių struktūra, nes kiekvienas atskiras nusikalstamos veikos sudėties požymis privalo turėti savo unikalų turinį, atsietą nuo bet kurio kito sudėties požymio. Todėl sukuriamą situacija, kai pagrindinio objektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio – priežastinio ryšio – įrodinėjimo procese privaloma įrodinėti ir kaltę.

2. Priežastinio ryšio objektyvaus pobūdžio ištakos⁸

Kadangi įvairių laikų mokslo ir teisėkūros šaltiniuose priežastinio ryšio pobūdis buvo suvokiamas labai skirtingai – tai objektyviai, tai subjektyviai, todėl siekiant išsiaiškinti priežastiniam ryšiui baudžiamojame teisėje didžiausią įtaką padarė I. Kanto filosofija.

Priežastiniam ryšiui baudžiamojame teisėje didžiausią įtaką padarė I. Kanto filosofija. Autorius priežastingumą suprato kaip egzistuojantį žmogaus sąmonėje iki visiško suvokimo, todėl pažinų mūsų protui. Pasak I. Kanto, gamta pažini tik kaip reiškinių visuma, o gamtos dėsningumai objektyviai egzistuoja už žmogaus sąmonės ribų išoriniame pasaulyje.⁹ Dėl to priežastinis ryšys – objektyvus. Iki tol baudžiamojame teisėje priežastinis ryšys nebuvo siejamas su žmogaus gebėjimu jį patirti (suvokti) sąmonėje. Tačiau autorius gamtoje objektyviai egzistuojančius dėsningumus sujungė su žmogaus gebėjimu juos suvokti.¹⁰ Taip autorius sujungė objektyvių dė-

7 PIESLIAKAS, V. Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių ir jo nustatymas teismų praktikoje. *Jurisprudencija* [interaktyvus]. Mokslo darbai, 2006, 7(85), p. 9; 15 [žiūrėta 2017-04-08]. <<https://repository.mruni.eu/pdfpreview/bitstream/handle/007/12576/2841-6010-1-SM.pdf?sequence=1>>.

8 ŽALNIERIŪNAS, L. Priežastinio ryšio genezė ir evoliucija filosofijos ir baudžiamosios teisės šaltiniuose. *Jurisprudencija* [interaktyvus]. Mokslo darbai, 2016, 23 (2), p. 269-293. [žiūrėta 2017-04-08] <[https://www.mruni.eu/upload/iblock/fbc/BPH_28_Jurisprudencija%2023%20\(7%20straipsnis\).pdf](https://www.mruni.eu/upload/iblock/fbc/BPH_28_Jurisprudencija%2023%20(7%20straipsnis).pdf)>.

9 KANTAS, I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: 2015. p. 82.

10 *Ibid*, p. 83.

ningumų egzistavimą su sąmonėje vykstančiu jų suvokimo procesu. Todėl I. Kanto idėjos transformavo vyravusį objektyvų priežastingumo suvokimą suteikdamos šiam subjektyvumo. Iš esmės priežastingumas liko objektyvus, kaip teigė autorius – gamtos dėsningumai egzistuoja už žmogaus sąmonės ribų, tačiau jų pažinimą siejo su gebėjimu suprasti ir patirti juos sąmonėje. Šios idėjos sudarė galimybes objektyviai egzistuojantį priežastinį ryšį ir jo pažinimą apriboti stebinčiojo gebėjimu suvokti objektyvius dėsningumus. Vadinasi, jei stebėtojas negebėjo suvokti objektyviai egzistuojančio dėsningumo, tai toks priežastingumas neegzistuoja. Būtent tokios idėjos priežastinį ryšį priartino prie gebėjimo suvokti, numatyti, t. y. priartino prie kaltės.

Todėl naujausiųjų laikų istorijoje I. Kanto idėjų įtakoje XIX a. susiformavo *adekvataus priežastingumo* teorija¹¹, kuri XX a. pradžioje tapo vyraujančia baudžiamojoje teisėje.¹² Vadovaujantis šia teorija, priežastinio ryšio nustatinėjimo procese reikėjo nustatyti ir asmens kaltę. Lietuvos baudžiamojoje teisėje neretai naudojamas priežastinio ryšio pobūdžio nustatymo metodas atitinka adekvataus priežastingumo teorijos nuostatas. Todėl Lietuvos baudžiamojoje teisėje į priežastinio ryšio nustatinėjimo mechanizmą yra įtraukiamas ir subjektyvus elementas, nusakantis asmens gebėjimą suvokti ir numatyti, kas iš esmės patenka į subjektyvaus požymio – kaltės – turinį.

3. Priežastinio ryšio teorinių modelių palyginimas baudžiamojoje ir civilinėje teisėje

Nors Lietuvos civilinės ir baudžiamosios teisės doktrinoje siūlomi priežastinio ryšio nustatinėjimo teoriniai modeliai (*ekvivalentinio priežastinio ryšio teorijos pagrindu suformuota conditio sine qua non taisyklė ir adekvataus priežastingumo teorija*) yra tapatūs, tačiau paprastai priežastinio ryšio pobūdis šiose teisenose suvokiamas skirtingai: baudžiamojoje teisėje objektyviai, o civilinėje – subjektyviai. Todėl skirtingų teisenų teorinių priežastinio ryšio nustatinėjimo modelių palyginimas turėtų atskleisti, ar iš tiesų baudžiamojoje teisėje priežastinio ryšio pobūdis yra objektyvus.

Tiek baudžiamojoje, tiek ir civilinėje teisėje pirmajame etape taikoma ta pati – *conditio sine qua non* – taisyklė. Šia taisykle civilinėje teisėje nustatomas faktinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo.¹³ Nustatant, ar tam tikri veiksmai yra *conditio sine qua non*, atliekama protinė operacija užduodant klausimą, ar pasekmės vis tiek būtų atsiradusios, jei nebūtų veiksmų. Jei atsakymas yra neigiamas, vadinasi žalingi padariniai kyla iš asmens veiksmų.¹⁴ Ana-

11 PIONTKOVSKIJ, A. A. Kurs sovetskogo ugolovnogo prava. [The course of soviet criminal law]. Moskva: 1961, s. 192.

12 *Ibid*, s. 205.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus universitetinė ligoninė v. M. P. H., byla Nr. 3K-3-206/2005.

14 WINIGER B., *supra note* 14, p. 1.

logiškai, baudžiamojoje teisėje nustatoma būtinoji padarinių kilimo sąlyga (*conditio sine qua non*). Vadovaujantis ja nustatomas faktas, ar įstatyme aprašyta ir kaltininko padaryta veika buvo būtina padarinių kilimo sąlyga.¹⁵ Nustatymo procese keliamas klausimas, ar kiltų padariniai, jei kaltininkas nebūtų atlikęs pavojingos veikos. Jeigu atsakymas neigiamas, vadinasi kaltininko veiksmai – būtina įstatyme aprašytų padarinių atsiradimo sąlyga. Todėl akivaizdu, jog teorine prasme pirmasis žingsnis skirtingose teisenose yra vienodas. Tiesa, civilinėje teisėje, net ir nesant faktinio priežastinio ryšio, gali būti konstatuojamas teisinis priežastinis ryšys ir to gali pakakti civilinei atsakomybei taikyti.¹⁶ O baudžiamojoje teisėje reikalaujama tiek faktinio, tiek teisinio priežastinio ryšio nustatymo.

Antrajame etape abeiose teisenose taikant *adekvataus priežastingumo* teoriją vertinamas asmens gebėjimas numatyti žalos (*civilinėje teisėje*) ir padarinių (*baudžiamojoje teisėje*) atsiradimą. Nors skirtingose teisės šakose priežastinis ryšys nustatinėjamas specifiskai, tačiau bendras teorinis abiejų teisenų priežastinio ryšio nustatinėjimo modelis itin panašus:

1 lentelė.

Civilinė teisė	Baudžiamoji teisė
Civilinėje teisėje nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiant, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (<i>tiesioginis / netiesioginis / atsitiktinis</i>) ¹⁷ , paprastai vertinama atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą ¹⁸ ;	Baudžiamojoje teisėje nustatant teisiškai reikšmingą (<i>teisinį</i>) priežastinį ryšį paprastai yra vertinamas priežastinio ryšio pobūdis (<i>būtinasis ar atsitiktinis</i>), kuris nustatomas įvertinus kaltininko gebėjimą numatyti galimus kilti padarinius. Nustatymo procese naudojamosi protingo ir apdairaus žmogaus standartu ¹⁹ .

15 PIESLIAKAS, V. *supra* note, p. 284.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje S. U., D. U. ir G. U. v D. N. ir Lietuvos valstybė, bylos Nr. 3K-3-91/2010. Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v D. D., G. Ž., E. Š., J. M., V. S., bylos Nr. 3K-7-144/2014.

17 Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 25 d. sprendimas byloje A. P. v S. K., bylos Nr. 2-150-772/2014.

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje S. R v UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, bylos Nr. 3K-3-53/2010.

19 PIESLIAKAS, V. *supra* note 8, p. 9: *Kiekvienas normalus žmogus iš gyvenimo patirties žino, kokius padarinius gali sukelti šūvis į žmogų iš šaunamojo ginklo <...>*; Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70-976/2016 – teismas pritaikė protingo žmogaus standartą nukentėjusiajam: *<...> sprendimas išlipti per įstiklintą balkoną iš buto, esančio devintame aukšte, neatitiko protingo, apdairaus ir atidaus elgesio standarto.*

Atsižvelgiama į neteisėtus veiksmus pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą.	Analizuojant kaltininko gebėjimą suvokti ir numatyti padarinių kilimą, atsižvelgiama į asmens asmenines savybes, profesinę patirtį ir kitas žinias. ²⁰
Taip pat yra svarbi atsakomybės prigimtis ir įprasta gyvenimiška rizika ²¹	

Tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje teisėje analizuojant priežastinį ryšį, nėra akcentuojamas žalą padariusio asmens veiksmų vidinis vertinimas, asmens požiūris į savo veiksmus bei asmens elgesio visuomeninis įvertinimas. Į pirmą eilę iškeliamas žalą padariusio asmens faktinio elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykis, taip nustatant, ar asmuo galėjo numatyti žalos / padarinių atsiradimą.

Civilinėje teisėje nustatant teisinį priežastinį ryšį įvertinama ieškovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą.²² Todėl nustatant, ar asmuo tinkamai įgyvendino rūpestingumo pareigą, yra taikomas protingo žmogaus standartas. Aiškinamasi, ar asmens veiksmai konkrečioje situacijoje atitiko protingo asmens *bonus pater familias* elgesio adekvačioje situacijoje etaloną, pagal kurį kiekvienas protingas ir apdairus žmogus galėjo neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą.²³

Nustatinėjant priežastinio ryšio pobūdį ir vertinant kaltininko gebėjimą numatyti padarinių kilimą, baudžiamosios teisės doktrinoje viena iš keleto teorijų, padedančių nustatyti priežasties adekvatumą kilusiems padariniams, yra „vidutiniškai protingo ir apdairaus asmens“ kriterijus. Šis pasireiškia tuo, jog vertinimas atliekamas atsižvelgiant į tai, ką tiriamoje situacijoje apie priežastingumą būtų suvokęs „visažinis stebėtojas“, disponuodamas visapusiška mokslinė-eksperimentine informacija apie konkrečius reiškinius.²⁴ Tačiau tiek civilinėje tiek ir baudžiamojoje teisėje egzistuoja

20 Nustatytos aplinkybės patvirtina, kad R. Š. organizuodamas ir vykdydamas statybos darbus gilioje tranšėjoje nesilaikė elementaraus atsargumo. Pagal įvykio situaciją ir R. Š. asmenines savybes (pilnametis, pakaltinamas, vadovauja statybos darbais užsiimančiai įmonei ir kt.), jis turėjo ir galėjo numatyti, kad nesutvirtintus šlaitų gilios tranšėjos ir joje dirbant gali kilti tam tikri pavojingi padariniai. Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126-693/2017. // *Todėl jo supratimą, kad suduodant smūgį ranka į galvą kyla pavojus žmogaus gyvybei, taip pat jo numatymą, kad suduodant tokį smūgį gali kilti tokie padariniai, iš tikrųjų patvirtina ne tik gyvenimiška, bet ir G. V. profesinė patirtis.* Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje D. J v R. C. Nr. 3K-3-525/2013.

23 *Ibid.*

24 RYU, P. K., Causation in Criminal Law. University of Pennsylvania Law Review. 1958, 106(6), p. 792.

problema, jog tik labai retais atvejais protingas žmogus neturi galimybių numatyti žalos kilimo tikimybės.²⁵ Kai kurie baudžiamosios teisės autoriai mano, jog priešastinio ryšio adekvatumo vertinimas iš visapusišką mokslinę-ekspertinę informaciją apie tam tikrus reiškinius turinčio asmens pozicijų prilygsta utopijai²⁶, nes toks žmogus praktiškai turėtų ir galėtų numatyti visas pasekmes.

Paminėtina Vokietijos teismų praktikos civilinė byla, kurioje įniršęs atsakovas (*dėl to, kad jo buvusi žmona pradėjo bendrauti su kitu vyru*), agresyviai įsiveržė į butą, dėl ko su atsakovo buvusia žmona bendraujantis vyras, išsigandęs iššoko pro langą iš 10 metrų aukščio. Teismai aiškinosi, ar atsakovo įsiveržimas buvo adekvati priešastis nukentėjusiajam iššokti pro langą. Byloje teismas konstatavo, jog nukentėjusiojo sprendimas iššokti pro langą, taip siekiant išvengti fizinės prievartos, buvo protinga ir tikėtina reakcija į atsakovo agresyvų elgesį.²⁷ Tuo tarpu LR CK 6.282 straipsnio 1 dalyje nustatytas nukentėjusio asmens didelis neatsargumas, padėjęs žalai atsirasti arba jai padidėti, kaip pagrindas žalos dydžiui sumažinti arba reikalavimui atlyginti žalą, atmesti. Tai yra bendroji norma, taikoma visais žalos atlyginimo atvejais, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis. Kasacinio teismo praktika patvirtina, kad protingo, rūpestingo ir atidaus elgesio standartas yra taikomas visiems asmenims, įskaitant ir potencialų nukentėjusįjį, taigi tuo atveju, kai žalos atsiranda ir dėl paties nukentėjusiojo elgesio, būtų neteisinga visą atsakomybę taikyti žalą padariusiam asmeniui.²⁸ Dėl to, nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgta ir į nukentėjusio asmens, prisidėjusio prie žalos, elgesį.²⁹

Protingo žmogaus standartas buvo taikytas ir nukentėjusiajam, kai iš anksto susitarę ir veikdami kartu į butą įsibrovę kaltininkai grasino bei vartojo fizinį smurtą nukentėjusiojo atžvilgiu. Palikę jį bute nurodė, jog šis lauktų jų sugrįžtant, o išėję iš buto užrakino jo duris, taip atimdami nukentėjusiajam laisvę. Nukentėjusysis, siekdamas pabėgti iš devintame aukšte esančio balkono, bandė perlipti į aštuntame aukšte esantį balkoną, tačiau nukrito ant žemės ir susižalojo (*nustatytas sunkus sveikatos sutrikdymas*)³⁰. Minėtoje byloje teismas sprenddamas dėl priešastinio ryšio buvimo vertino ar asmens veiksmai lėmė pasekmes, ar jo veiksmai tik sudarė prielaidas nukentėjusiajam rizikingai elgtis savo gyvybės (*sveikatos*) atžvilgiu. Teismas nustatė, jog asmenims negali būti inkriminuojamos nukentėjusiojo pasirinkto rizikingo elgesio

25 KOZIOL, H.; STEININGER, B.C. (eds.). Tort and insurance law. Yearbook. European tort law 2002. Austria, 2003. p. 218.

26 RYU, P. K., *supra note 37*, p. 792.

27 KOZIOL, H.; STEININGER B.C. *supra note 38*, p. 218.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133/2013.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2011.

30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70-976/2016.

pasekmės³¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog nukentėjusiojo elgesys, t. y. sprendimas išlipti per įstiklintą balkoną iš buto, esančio devintame aukšte, neatitiko protingo, apdairaus ir atidaus elgesio standarto, negalėjo būti prognozuojamas kitų asmenų, šiuo atveju nuteistųjų. Kasacinis teismas taikė protingo žmogaus standartą nukentėjusiajam bei pripažino, jog kaltininkai negalėjo numatyti tokių padarinių ir leido suprasti, jog egzistuoja standartas ir kaltininkams, kuriuo vadovaujantis iš šių nebuvo galima tikėtis tokio nukentėjusiojo elgesio ir padarinių numatymo. Todėl kaltininkai šioje situacijoje nelėmė pasekmių, bet, pasak teismo, sudarė prielaidas asmeniui rizikingai elgtis, dėl ko kilę padariniai negali būti inkriminuojami kaltininkams.

Logiška būtų taikyti protingo žmogaus standartą ir asmenims, veikusiems neatsargia kaltės forma, kai kaltininkas pažeidžia bendro pobūdžio saugumo taisyklės (pvz. *verkiančiam kūdikiui į mišinuką įpilama alkoholio, tikintis, jog šis nusiramins ir užmigs, tačiau padaromas nesunkus sveikatos sutrikdymas*). Teismų praktikoje nurodoma: *Turėjimas numatyti padarinius yra objektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato pareigą būti atsargiam, darant atitinkamas veikas. Tokia pareiga gali kilti iš įstatymo, tarnybos pareigų, profesijos, ankstesnės veiklos, gyvenimo patyrimo ir pan.*³² Vadinasi ir asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas, yra keliamas reikalavimas būti atsargiems, elgtis apdairiai ir rūpestingai.

Atskirai paminėtinas skirtingų teisenų iš adekvačios priežasties teorijos išplaukiantis panašumas – nustatinėjant priežastinį ryšį yra atsižvelgiama į neteisėtai pasielgusio asmens gyvenimišką ir profesinę patirtį, asmenines savybes ir kitas žinias bei įprastą gyvenimišką riziką.³³ Abejose teisenose nustatant priežastinio ryšio egzistavimą, teismas įvertina, kokiomis žiniomis disponavo neteisėtus veiksmus atlikęs asmuo, t. y. žiūrima, kokia asmens specialybė, profesija, kita gyvenimiška patirtis ir kt. Tai paneigia objektyvų priežastinio ryšio pobūdį, nes šis tampa ne objektyvus, t. y. nekintamas, stabilus, toks pat bet kuriam tiriančiam jį tyrėjui, o priklausomai nuo neteisėtai pasielgusio asmens patirties ir žinių – vis kitoks.³⁴ Todėl šiose teisenose

31 „<...> teismas pripažino, kad V. K. pats, laisva valia pasirinko savo elgesio variantą, pats suvartojo įgytas tabletes, todėl būtent paties V. K. veiksmai (tablečių vartojimas) ir buvo jo mirtį sukėlusii priežastis“. Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-47/2011.

32 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-278-348/2017.

33 <...> elgesys neatitiko atsakingo ir protingo žmogaus elgesio standarto ir tapo tiesiogine įvykio priežastimi. <...> R. R. nesilaikė <...> taisyklių; jos amžius (31 metai) ir gyvenimiška patirtis buvo pakankami, kad ji galėtų įvertinti situaciją. Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų ir Civilinių bylų skyriaus kolegijų nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-11-969/2016; Nr. 3K-3-53/2010 ir baudžiamosiose bylose 2K-126-693/2017; Nr. 2K-P-247/2009.

34 Pvz., kumščiu smūgiavęs į galvos sritį traumatologas ir statybininkas dėl savo profesinės patirties ir specifinių žinių gali skirtingai numatyti priežastinio ryšio vystymąsi ir galimus kilti padarinius. Medicinos mokslus baigęs medikas darbe nuolat susidurdamas su panašiomis

sutampantis priežastinio ryšio elementas suponuoja subjektyvų pobūdį, nes priežastinio ryšio nustatymas priklauso nuo kaltininko psichikoje vykusio mąstymo proceso kokybės.

Galbūt priežastinį ryšį baudžiamojoje teisėje derėtų traktuoti subjektyviai (*kaip ir civilinėje teisėje*)? Visgi susidurtume su sunkumais, nes tai padaryti būtų žymiai sudėtingiau nei atsisakyti būtinojo ir atsitiktinio priežastinio ryšio kriterijų. Palikus adekvataus priežastingumo teoriją bei nustatinėjant būtinąjį ir atsitiktinį priežastinį ryšį, neišvengiamai apie gebėjimą numatyti galimus padarinius, būtų kalbama analizuojant kaltę. Tokiu būdu būtų pažeidžiamas atskirų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio unikalumo kriterijus. O civilinėje teisėje juridinės technikos prasme nustatinėjant asmens atsakomybės sąlygas, nėra skirstymo į objektyviusius ir subjektyviusius sudėties požymius. Čia naudojamas *civilinės atsakomybės sąlygų* visumos kriterijus. Reikia įrodyti atsakomybės sąlygas – neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį ir kaltę. Tačiau, kaip civilinėje teisėje sprendžiamas kaltės ir priežastinio ryšio atribojimo klausimas? Ar nekyla atskirų atsakomybės sąlygų dubliavimo problemos? Atsakyti į klausimus padeda LR CK 6.248 str. 1 d., pagal kurią kaltė yra preziumuojama. Laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina, todėl nustačius neteisėtus veiksmus, laikoma, kad asmuo yra kaltas. Civilinėje teisėje gali būti taikoma ir klasikinė griežtoji atsakomybė – didesnio pavojaus šaltinio (*transporto priemonių, mechanizmų, elektros ir atominės energijos, sprogstamųjų ir nuodingų medžiagų naudojimas, statybos, laikinųjų apsaugos priemonių taikymas (kadangi ieškovas sąmoningai veikia savo rizika) ir t. t.*) valdytojo civilinė atsakomybė be kaltės (CK 6.270 str. 1 d.). Tokiu atveju reikia nustatyti tik neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį. Todėl kaltė nustatinėjama tik išimtiniais įstatyme numatytais atvejais, taip iš esmės nesukeliant prieštaravimų priežastinio ryšio ir kaltės taikymo procese. O baudžiamojoje teisėje egzistuoja nekaltumo prezumpcija ir siekiant patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn privaloma įrodyti visus pagrindinius ir kai kuriais atvejais fakultatyviusius nusikalstamos veikos sudėties požymius (*kai šie aprašyti normos dispozicijoje*). Baudžiamojoje teisėje egzistuojant nekaltumo prezumpcijai, neišvengiamai tenka įrodinėti tiek priežastinį ryšį, tiek ir kaltę, todėl civilinėje teisėje naudojama atsakomybės sąlygų metodika negali būti pritaikyta baudžiamojoje teisėje.

situacijomis smūgiuodamas į galvos sritį numatys, kad savo neteisėtu poelgiu gali sukelti tokius padarinius, kaip mirtis. O statybininkas ne kartą dalyvavęs muštynėse ir nei karto neatėmęs gyvybės, nenumatys tokios priežastinio ryšio vystymosi eigos, todėl vadovavimasis specifinėmis žiniomis, patirtimi ir kt. paneigia priežastinio ryšio objektyvų pobūdį. Manytina, kad atlikus analogiškus veiksmus, priežastinis ryšys turėtų būti toks pat. Priešingu atveju, menkesni mąstymo sugebėjimai arba žemesnis intelektas arba skirtinga gyvenimiška ar profesinė patirtis lemtų nusikalstamos veikos sudėties požymio nebuvimą ir taptų prielaida išvengti baudžiamosios atsakomybės.

Tačiau priežastinio ryšio nustatinėjimo modeliai abejose teisenose sutampa. Šių modelių turinio palyginimas atskleidžia, jog net ir nustatinėjant beveik analogiškus dalykus, priežastinio ryšio pobūdis gali būti traktuojamas skirtingai – tai subjektyviai (*civilinėje teisėje*), tai objektyviai (*baudžiamojoje teisėje*). Akivaizdu, jog antrajame etape naudojama adekvataus priežastingumo teorija yra subjektyvaus pobūdžio, nes analizuojamos teisės pažeidėjo neigiamų pasekmių numatymo galimybės. Visa tai demonstruoja priežastinio ryšio ir kaltės nustatymo dubliavimą baudžiamojoje teisėje. Todėl dėl taikomos teorijos baudžiamojoje teisėje priežastinio ryšio pobūdis juridinės technikos prasme yra subjektyvaus pobūdžio (*ties, kiek tai susiję su kaltininko gebėjimais numatyti padarinių kilimą*). Manytina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir neretai teismų praktikoje kylanti priežastinio ryšio ir kaltės atribojimo problema užprogramuota neretai taikant netinkamą priežastinio ryšio pobūdžio nustatymo teoriją – *adekvataus priežastingumo* teoriją.

4. Adekvataus priežastingumo teorijos turinys ir santykis su asmens kalte

4.1. Adekvataus priežastingumo teorijos samprata ir problema

Adekvataus priežastingumo teorijos esmė – pasekmės turi būti adekvačios priežasčiai, todėl siekiant konstatuoti priežastinio ryšio buvimą, būtina nustatyti, ar kilusios pasekmės galėjo būti numatomos remiantis bendra gyvenimo patirtimi, sveiku protu.³⁵ Vadovaujantis adekvataus priežastinio ryšio teorija, priežastimis, galinčiomis sukelti atitinkamus padarinius, galima laikyti tik tokias sąlygas, kurios paprastai (*atsižvelgiant į gyvenimišką patirtį*) sukelia šiuos padarinius arba padidina galimybes šiems atsirasti.³⁶ J. Wessels, nurodo, jog *priežastinis ryšys neegzistuoja kai padariniai atsiranda dėl netipiškos priežastinės sekos, t. y. dėl neįprasto aplinkybių sutapimo, kurio, remiantis kasdienio gyvenimo patirtimi, neįmanoma numatyti*³⁷. Pasak V. Gropo, šios teorijos privalumas yra tas, jog teorija atmeta tokius padarinius, kurie kaltininkui nėra iš anksto numatomi, ir todėl veikiančiam gali būti priskirti ne kaip neteisėti, tačiau kaip teisiškai nereikšmingas atsitiktinis aplinkybių sutapimas (*atitiktumu Lietuvos baudžiamojoje teisėje – atsitiktinis priežastinis ryšys*).

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, ypač tose bylose, kur priežastinis ryšys yra sudėtingas, o prie padarinių kilimo prisideda kelios priežastys ir reikia įvertinti, kokią įtaką padarinių kilimui turėjo kaltininko veiksmai ar neveikimas (*lyginant su kitais veiksniais*), taikant adekvataus priežastingumo teo-

35 GROPP, W. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2. Aufl. Berlin: Springer, 2001. p. 155

36 RYU, P. K., *supra* note 37, p. 791.

37 WESSELS, J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius: Eugrimas, 2003. p. 72.

riją, atsižvelgiama į visas aplinkybes, kurias veikos darymo metu kaltininkas galėjo objektyviai numatyti.³⁸ Objektyvus numatymas yra susijęs su subjektyviomis veiką padariusio asmens savybėmis. Tokiu atveju svarbus kaltinamasis kaip subjektas, jo subjektyvios ypatybės, susijusios su profesinėmis pareigomis, gyvenimiška patirtimi ir gebėjimu suvokti daromos veikos pavojingumą, gebėjimu numatyti tikėtinus padarinius. Šias savybes J. Veselas vadina kaltininko *ypatingomis žiniomis*.³⁹ Tačiau tai tampa vertinamuoju priežastinio ryšio elementu, o kaltinamojo savybių bei jo žinių vertinimas yra bandymas suvokti asmens psichikoje vykstančius procesus. Pasak V. Brutaru, taikant adekvataus priežastinio ryšio teoriją, padarinių sukėlimo inkriminavimas turi būti įrodinėjamas atsižvelgiant į visas aplinkybes, kurios buvo žinomos ir kurias kaltininkas, kaip protingas individas, galėjo numatyti atlikdamas nusikalstamą veiką.⁴⁰ Remiantis šia teorija, sprendimas dėl priežastinio ryšio buvimo turi būti motyvuojamas visomis aplinkybėmis, kurias veikos padarymo metu buvo galima objektyviai nustatyti, ir kaltinamasis, kaip protingas asmuo, jas galėjo numatyti.⁴¹

Reikalavimą galimybės numatyti visas veikos aplinkybes, nulemia ir tai, jog pagal adekvataus priežastingumo nustatymo metodą, teisiškai reikšmingu nepripažįstamas toks priežastinis ryšys, kuris yra netipiškas, t. y. kurio, remiantis kasdienio gyvenimo patirtimi, neįmanoma numatyti. Todėl pasekmės, kilusios dėl ypatingų aukos savybių ar išskirtinių aplinkybių, negali būti laikomos kilusiomis iš priežastiniu ryšiu susietų sąlygų. Todėl aklas rėmimasis adekvatumo teorija yra kritikuotinas, nes adekvatus priežastinis ryšys neegzistuoja tada, kai padariniai atsiranda dėl netaisyklingos, netipiškos priežastinės sekos, t. y. dėl neįprasto aplinkybių sutapimo, kurio, remiantis kasdienio gyvenimo patirtimi, neįmanoma numatyti.⁴² Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje pasisakoma, jog:⁴³ *Baudžiamosios atsakomybės klausimo sprendimas didžiaja dalimi priklausys nuo priežastinio ryšio pobūdžio nustatymo. Vienas smūgis kumščiu į krūtinę paprastai nesukelia tokių padarinių, kaip žmogaus mirtis. Čia gali įsivelti atsitiktinumas – nukentėjusiojo organizmo ypatumai, kurių kaltininkas gali nežinoti. Tokiu atveju kilusieji padariniai gali neišplaukti iš padarytos veikos pobūdžio. Galime padaryti eksperimentą: ta pačia veika, tuo pačiu būdu paveikti 100 žmonių ir galbūt nei vienas iš jų nemirs. Tačiau jeigu tarp jų bus asmuo su specifinėmis organizmo savybėmis, jis gali mirti. Toks eksperimentas yra išvados dėl atsitiktinio*

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 20017 m. gegužės 18 d. ir 2009 m. spalio 20 d. nutartys baudžiamosiose bylose 2K-126-693/2017; Nr. 2K-P-247/2009.

39 WESSELS, J. *Supra note* 50, p. 72.

40 BRUTARU, V. Imputability as a Special Feature of the Offence, According with the New Penal Code (Law No. 286/2009). Concept. Controversies. *Lex ET Scientia International Journal*. 2011, 8 (2), p. 79.

41 WESSELS, J. *Supra note* 50, p. 72.

42 WESSELS, J. *Supra note* 50, p. 72.

43 PIESLIAKAS, V. *supra note* 1, p. 7–15.

priežastinio ryšio pobūdžio pagrindas. Manytina, jog toks patraukimo baudžiamojon atsakomybėn mechanizmas nėra tikslus dėl dviejų aspektų.

Pirmasis – neginčytinas faktas, jog tarp kaltininko veiksmų (*analogišku poveikiu veikiant šimtą asmenų*) ir įstatyme numatytų kilusių padarinių (*vieno iš šimto asmens mirties*), neišvengiamai konstatuojamas faktinis priežastinis ryšys (*teigiamai atsakoma į klausimą, ar padariniai buvo būtinoji padarinių kilimo sąlyga (jeigu šis mirė nuo smūgio)*).

Antrasis – akivaizdu, kad teisiškai reikšmingu priežastinis ryšys pripažįstamas pasitelkus subjektyvius kriterijus – asmens gebėjimą numatyti kilsiančius padarinius, galimybę numatyti priežastinio ryšio grandinės vystymąsi. Todėl tais atvejais, kai konstatuotas atsitiktinis priežastinis ryšys (*negalėjo numatyti padarinių*), susidarytų ydinga situacija, kai kaltininkas nepagrįstai išvengtų baudžiamosios atsakomybės ar šiam būtų inkriminuojama švelnesnė norma. To pagrindas – klaida priežastinio ryšio objektyvų pobūdį vertinat pasitelkus subjektyvaus pobūdžio instrumentus.

Kaip tinkamą pavyzdį vertinant netipiškos priežastinio ryšio grandinės vystymąsi ar specifinių asmens savybių reikšmę, galima paminėti bendrosios teisės tradicijos baudžiamosios teisės doktrinoje sutinkamą *silpnos kaukolės doktrina (thin skull doctrine)*⁴⁴. Remiantis šia doktrina, kaltininkas turi priimti nukentėjusįjį tokį, koks jis yra (*defendant must take his victim as he finds him*) bei privalo atsakyti už padarinius, kurie šiam nėra iš anksto numatomi, tačiau kurie egzistavo nusikalstamos veikos padarymo metu, ir apie kuriuos kaltininkas sužinojo po veikos padarymo. Patraukimui baudžiamojon atsakomybėn svarbios ir aplinkybės, kurios objektyviai egzistavo nusikalstamos veikos darymo metu ir apie kurias kaltininkas galėjo nežinoti, bet kurios buvo reikšmingos padarinių kilimui. Doktrina taikoma tais atvejais, kai kaltininko veiksmai pasireiškia fiziniu poveikiu nukentėjusiojo organizmui, o minimos aplinkybės susijusios su nukentėjusiojo fizinėmis savybėmis. Nustatinėjant priežastinį ryšį į įrodinėjimo procesą įtraukiamos ir sąlygos, kurios tapo žinomos jau kilus padariniams, o į priežastingumą nustatymą kaltė nėra įtraukiama.

Prie netipinio ir nemandartinio priežastinio ryšio vystymosi atskirai paminėtinos situacijos, kai padarinių kilimas susijęs su nukentėjusiojo apsisprendimu atitinkamai elgtis (*pvz.: sužeistas nukentėjusysis dėl religinių motyvų atsisako atlikti kraujo perpylimą ir dėl to miršta; nukentėjusysis iššoka iš jį pagrobusio kaltininko vairuojamos transporto priemonės ir dėl patirtų sužalojimų miršta; asmuo savo noru sutinka vartoti kaltininko parduotas stipriai veikiančias narkotines medžiagas ir dėl perdozavimo miršta ir t. t.*). Todėl į priežastinio ryšio grandinę įtraukiant ir veikos darymo metu kaltininkui nežinomas aplinkybes, svarbu tinkamai pritaikyti pirmąją priežastinio ryšio nustatymo taisyklę, t. y. naudoti *conditio sine qua non* teoriją. Ekvivalentinio

44 ALLEN, M. Linden. Down with Foreseeability! Of Thin Skulls and Rescuers. Osgoode Hall Law School of York University. [interaktyvus]. 1969, December, VOL. XLVII, No. 4 [žiūrėta:2017-04-14]. <http://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1558&context=scholarly_works>.

priežastinio ryšio teorijos pagrindu suformuota *conditio sine qua non* taisyklė padeda nustatyti, ar kaltininko veiksmai buvo būtinoji padarinių kilimo sąlyga. Filosofiniu požiūriu ši teorija į priežastingumą įtraukia visas priežastis, kurios, apribotos konkretaus asmens pavojingos veikos ir įstatyme numatytų padarinių, sukėlė padarinius. Esmė ta, jog prie asmens mirties galėjo prisidėti keletas priežasčių, be kurių mirtis nebūtų kilusi. Todėl, pasitaiko atvejų, kai padarinius sukelia ne vienas, o keli asmenys.

Pavyzdžiui, kaltininko, platinusio narkotines medžiagas, nuo kurių mirė žmogus, veiksmai nebus būtina padarinių (*mirties*) kilimo sąlyga, nes padarinius sukėlė ne kaltininko pavojinga veika (šiuo atveju platinimas), o mirusiojo veiksmai – narkotinių medžiagų vartojimas ir jų poveikis organizmui. Šioje situacijoje susiduriama su inkriminuojamos veikos padarinių apimties stoka, nes narkotinių medžiagų platinimas patenka į formaliųjų nusikalstamų veikų sąrašą ir nenumato jokių padarinių, tarp jų ir gyvybės atėmimo. Todėl pateikus kaltinimą pagal BK 260 str., teismas neturėtų net teorinės galimybės pagal pateiktą kaltinimą svarstyti gyvybės atėmimo, kaip padarinių, klausimo.⁴⁵ Tačiau, jeigu teismui būtų pateiktas kaltinimas pagal BK 260 str. ir 132 str. (*veikus neatsargia kaltės forma gyvybės atėmimo atveju*), teismas turėtų atmesti kaltinimą dėl neatsargaus gyvybės atėmimo, nes turėtų atsižvelgti į nukentėjusiojo savanorišką apsisprendimą vartoti narkotines medžiagas. Nukentėjusiajam turėtų taikyti protingo žmogaus standartą bei konstatuoti, jog pats nukentėjusysis elgėsi rizikingai savo sveikatos ar gyvybės atžvilgiu, o kaltininkas nenulėmė padarinių kilimo, o tik sudarė prielaidas šiems kilti. Priešingu atveju, būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir asmenis pagaminusius ar įvežusius narkotines medžiagas į šalį, paskirsčiusius jas platintojams asmenis ir t. t. Teismų praktikoje konstatuojama:⁴⁶ *V. K. mirties priežastimi (apsinuodijimas narkotinėmis medžiagomis) buvo ne M. B. padaryta nusikalstama veika – narkotinių medžiagų platinimas, o paties V. K. veiksmai – savo apsisprendimu ir valia trijų „Ekstazi“ tablečių suvartojimas. <...> V. K. pats, laisva valia pasirinko savo elgesio variantą, pats suvartojo įgytas tabletes, todėl būtent paties V. K. veiksmai (tablečių vartojimas) ir buvo jo mirtį sukėlusį priežastis. Todėl asmens apsisprendimas veikti rizikingai savo sveikatos ar gyvybės atžvilgiu sukuria naują faktinio priežastinio ryšio grandinę tarp nukentėjusiojo veiksmų ir kilusių padarinių.*

Analogiškai vertintinas ir atvejis, kai kaltininko sužeistas nukentėjusysis atsisako atlikti kraujo perpylimo operaciją ir dėl to miršta. Vadovaujantis būtinaja padarinių kilimo sąlygos taisykle – kaltininko padarytas sužalojimas tiesiogiai sukėlė asmens mirtį, nes sunkus sužeidimas buvo tarpinis rezultatas, kuris pavojų gyvybei kėlė iki

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70-976/2016.

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-47/2011. Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys Baudžiamųjų bylų skyriaus baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-247/2009, 2K-342/2009, 2K-443/2014 ir kt.

pat padarinių atsiradimo ir buvo esminė sunkios būklės, nulėmusios mirtį, priežastis.⁴⁷ Koks tai bus nusikalstamas (*nužudymas, neatsargus gyvybės atėmimas*) padės nuspręsti kaltės turinys. Tačiau vienareikšmiškai konstatuosime, jog tarp kaltininko veiksmų ir kilusių padarinių yra faktinis priežastinis ryšys.

Todėl bendras principas toks, kad kaltininkui nežinomos ir netipinės aplinkybės, objektyviai egzistavusios nusikalstamos veikos padarymo metu, baudžiamąja prasme yra vertinamos tik tada, kai kaltininko veiksmai buvo būtinoji padarinių kilimo sąlyga, po kurios pereinama prie antrojo priežastinio ryšio nustatymo žingsnio, kuriuo nustatomas priežastinio ryšio pobūdis įvertinant asmens turėjimą numatyti padarinius. Todėl pagrindinė adekvataus priežastingumo teorijos problema yra ta, kad, egzistuojantis priežastinio ryšio pobūdžio nustatinėjimo mechanizmas (*būtinasis priežastinis ryšys*) dubliuoja kaltės turinį ir, ko gero, galėtų būti traktuojamas kaip kaltės turinio elementas. Todėl toliau bus lyginamas būtinasis priežastinis ryšys ir intelektinis kaltės kriterijus.

4.2. Būtinasis priežastinis ryšys – kaltės turinio elementas?

Kaip buvo aptarta, Lietuvos baudžiamojoje teisėje taikoma adekvataus priežastingumo teorija pasireiškia per būtinybę nustatyti objektyvų priežastinio ryšio pobūdį. Objektyvusis priežastinio ryšio pobūdis konstatuojamas nustatant būtinąjį priežastinį ryšį. Būtinasis priežastinis ryšys suprantamas, kaip toks ryšys, kai esant tam tikroms sąlygoms konkrečios veikos visada ar bent jau paprastai sukelia tam tikros rūšies pavojingus padarinius. Viena iš ryškių būtinojo priežastinio ryšio savybių yra ta, kad šis yra iš anksto numatomas.⁴⁸ Iš gyvenimo patyrimo (praktikos) žmogus gali numatyti, kokios jo veikos (veiksmai ar neveikimas) kokius padarinius gali sukelti.⁴⁹ Pasak V. Piesliako: visuomeninė žmogaus praktika, gyvenimo patyrimas padeda pažinti gamtos ir visuomenės dėsnius; <...> žmogus, smeigdamas peiliu į pilvą, paprastai numato, kad toks smūgis gali sukelti mirtį.⁵⁰

O subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis – kaltė – yra suprantamas kaip asmens, darančio nusikalstamą veiką, psichinis santykis su objektyviaisiais sudėties požymiais. Šis santykis pasireiškia per intelektinį kaltės kriterijų, supran-

47 Byloje nustatyta, kad kaltininkas perdūrė moters plautį, tačiau ši ligoninėje atsiskakė krauju perpylimo procedūros, kuri būtų išgelbėjusi moters gyvybę, nes tokia procedūra prieštaravo jos, kaip Jehovos liudytojos, įsitikinimams. Nepaisant to, kad aukos atsisakymas yra laisvas, sąmoningas ir informuotas, tačiau sunkus sužeidimas buvo tarpinis rezultatas, kuris pavojų gyvybei kėlė iki pat padarinių atsiradimo ir buvo esminė jos sunkios būklės, nulėmusios mirtį, priežastis, todėl kaltininkui buvo inkriminuoti kilę padariniai, kaip jo veikos rezultatas. R v Blau (1975) 61 Cr App R 271. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-04-22]. Plačiau žr.: <http://www.vanuatu.usp.ac.fj/courses/la205_criminal_law_and_procedure_1/cases/R_v_Blaue.html>.>

48 PIESLIAKAS, V. *supra* note 8, p. 9.

49 PIESLIAKAS, V. *supra* note 8, p. 9;15.

50 *Ibid*, p. 9.

mą, kaip asmens gebėjimą suvokti pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir gebėjimą numatyti galimybę, kad dėl veikos gali kilti padariniai bei per valinį kriterijų – valios sutelkimą (*norą / nenorą sukelti padarinius (materialiose sudėtyse)*) padaryti nusikalstamą veiką.

Analizuojamame kontekste reikšmingas būtent intelektinis kriterijus. Šis apibūdinamas kaip asmens gebėjimas suvokti ir prognozuoti priežastinio ryšio vystymąsi ir padarinių kilimą. Intelektinio kriterijaus turinys tyčinėse ir neatsargiose veikose (*tik nusikalstamo pasitikėjimo atvejais*) toks – asmuo, kuris darydamas nusikalstamą veiką suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti konkretūs padariniai (BK 15 str. 2 d. ir 16 str. 2 d.), o neatsargiose (nusikalstamo nerūpestingumo atveju) – asmuo, kuris darydamas nusikalstamą veiką nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti konkretūs padariniai, tačiau galėjo ir turėjo tai numatyti (BK 16 str. 3 d.).

Matyti, jog abiejuose sudėties požymiuose keliamas reikalavimas (*išskyrus nusikalstamo nerūpestingumo atveju*) numatyti padarinius. Kyla eilė klausimų, pvz.: ar terminas „numatyti“ šiuose požymiuose (*priež. ryšys ir kaltė*) turi tokį patį turinį ir ar turiniui keliami analogiški reikalavimai? Kokią padarinių rūšinę amplitudę (*pvz.: nesunkaus / sunkus sveikatos sutrikdymas, gyvybės atėmimas*) ir kokią jų kilimo galimybę kaltininkas turi numatyti būtinąjo priežastinio ryšio atveju – ar kaip tikėtinus, ar kaip neišvengiamus? Iš kieno perspektyvos turi būti vertinamas priežastinio ryšio konkrečioje situacijoje numatymas – ar iš veiką padariusio kaltininko, ar sprendimą priimančio teisėjo?

Šis klausimas reikšmingas tuo, jog baudžiamosios teisės doktrinoje sutinkama požiūriui, jog priežastinio ryšio vertinimas atliekamas sprendžiant, ką konkrečioje situacijoje apie priežastingumą būtų suvokęs „visažinis stebėtojas“, disponuodamas absoliučia mokslinė-eksperimentine informacija apie konkrečius reiškinius.⁵¹ Tokiu atveju padarinių numatymas nebūtų perkeliamas neteisėtai besielgiančiam asmeniui, o tik objektyvaus asmens, disponuojančio tam tikromis žiniomis, standartui. Rezultate nebūtų gilinamasi, ką numatė konkretus kaltininkas. Sutinkama ir nuomonių, jog padarinių inkriminavimo metu turimos žinios apie konkretaus priežastingumo vystymąsi retrospektyviai perkeliamos į nusikalstamos veikos padarymo laiką, siekiant atsakyti į klausimą, kaip priežastinį ryšį būtų suvokęs kaltininkas, jei tuo metu būtų žinojęs šią informaciją⁵². Tokia nuomonė panaši į prieš tai išdėstytą, tačiau šioje jau gilinamasi į kaltininko mąstymo procesus, bet šiam suteikiamos tam tikros išskirtinės specifinės žinios, kuriomis disponuoja sprendimą priimančias teismas. Todėl kaltininkui tik perkeliama teisėjo turimos žinios, kas skamba pakankamai objektyviai. Visgi Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje padarinių numatymo galimybė priskiriama tik neteisėtą poelgį (veikimas ar neveikimas) atliekan-

51 RYU, P. K., *supra note 37*, p. 791–792.

52 RYU, P. K., *supra note 37*, p. 773–805.

čiam asmeniui.⁵³ Į padarinių numatymą žvelgiama iš kaltininko perspektyvos. Priežastinio ryšio vertinimas atliekamas nustatant nusikalstamos veikos darymo metu kaltininko suvoktas aplinkybes, kurios vertinamos padarinių inkriminavimo metu, atsižvelgiant į kaltininko žinias (gyvenimiška, profesinė patirtis) apie konkrečių reiškiniių sąveiką.⁵⁴ Todėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn atvejais iš kaltininko yra reikalaujama turėti galimybę numatyti padarinius. O intelektinis kaltės kriterijus skirtas analizuoti nusikalstamą veiką padariusio asmens mąstymą, nes įstatymiškai įpareigojama nustatyti, ką numatė konkretus kaltininkas. Todėl abiejuose sudėties požymiuose numatymo subjektai sutampa.

Gilinantįsi į termino „numatyti“ turinį, lietuvių kalbos žodynas pateikia tokius žodžio reikšmės aiškinimus – *suprasti, iš anksto atspėti, apytikriai žinoti ką būsiant*.⁵⁵ Terminas „suprasti“ apibūdinamas kaip *suvokti, suvokti prasmę*, o termino „suvokti“ pateikiamos žodžio reikšmės tokios: *suprasti, numatyti, nutuokti, sugaudyti*.⁵⁶ Todėl numatyti yra sinonimas žodžiui suprasti, taip pat ir suvokti. Dėl to šie terminai yra tapataus turinio. Būtiną priežastinio ryšio atveju reikalaujama, jog pavojingą veiką atlikęs ir padarinius sukėlęs asmuo veikos darymo metu turėtų galimybę numatyti kilsiančius padarinius. Akivaizdu, jog kaltininkas, atlikdamas neteisėtą poelgį, numato, kokius padarinius gali sukelti jo daromos veikos, todėl identifikuoja juos suprasdamas, jog atliekama veika yra pavojinga, todėl suvokia ir pavojingą daromos veikos pobūdį. Tačiau įrodinėjant priežastinį ryšį, akcentuojamas tik padarinių numatymas, kuris turiniu iš esmės atitinka intelektinį kaltės kriterijų. Vadinasi, padarinius numatantis asmuo suvokia juos, o remdamasis gyvenimiška, profesine ir kt. patirtimi, supranta, kad šie žalingi, todėl pavojingi:⁵⁷ *padaryto sunkaus sveikatos sutrikdymo*

-
- 53 *Iš bylos matyti, kad nuteistasis daug metų dirbo policijoje tyrėju, todėl akivaizdu, kad jis žinojo, kokios gali būti smūgio sudavimo į galvą pasekmės. Todėl jo supratimą, kad suduodant smūgį ranka į galvą kyla pavojus žmogaus gyvybei, taip pat jo numatymą, kad suduodant tokį smūgį gali kilti tokie padariniai, iš tikrųjų patvirtina ne tik gyvenimiška, bet ir G. V. profesinė patirtis. Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009. // Galėjimas numatyti kito žmogaus mirtį konkrečioje situacijoje – tai kaltininko (turinčio atitinkamą pareigą) reali galimybė suprasti veikos pavojingumą bei numatyti pasekmes (gyvybės atėmimą). Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2009. // Paprastai apie priežastinio ryšio pobūdį sprendžiama atsižvelgiant į nusikalstamos veikos padarymo vietas ypatumus, kaltininko galimybę numatyti, kad nukentėjusysis gali kristi ir susitrenkti galvą ir dėl to mirti. Visos nagrinėjamoje byloje nustatytos aplinkybės duoda pagrindą manyti, kad sunkų pavojingą gyvybei V. S. sužalojimą galima buvo numatyti iš anksto, prieš smogiant V. S. į galvą. Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2009.*
- 54 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 9 d. ir 2009 m. gruodžio 8 d. nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-224/2009; Nr. 2K-514/2009.
- 55 Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-08-03]. <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>
- 56 *Ibid.*
- 57 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009; Taip pat žr.: Vilniaus

pobūdis, kaltininkui numatant tokio sunkumo sveikatos sutrikdymą ir sąmoningai leidžiant tokiems padariniams atsirasti, pašalina galimybę nesuprasti veikos pavojingumo žmogaus gyvybei. Asmuo, numatydamas, kad jo veikos padariniai gali būti sunkus sulošinimas - sužalojimas arba jo sukeltos komplikacijos ir jų pasekmės, ir siekdamas ar sąmoningai leisdamas tokiems padariniams atsirasti, supranta savo veikos pavojingumą kito žmogaus gyvybei, numato, kad nukentėjusysis gali nuo padaryto sužalojimo mirti. Jei asmuo numato padarinius, tai ir suvokia bei supranta pavojingą jų pobūdį. Neigiant tokią poziciją, tektų paneigti ir tai, jog asmuo, numatantis, kad savo veiksmas gali sukelti žmogaus mirtį, suvokia, jog tokie veiksmai yra pavojingi. Akivaizdu, kad jei asmuo suvokia sunkius padarinius, tai šis suvokia ir savo veiksmų pavojingą pobūdį. Todėl žmogaus mąstymo procesas dirbtinai skaidomas į psichikoje vykstančių procesų etapus, vienus priskiriant priežastiniam ryšiui (numatymas), kitus (pavojingo pobūdžio suvokimą; pakartotinai ir numatymą) – kaltei. Tačiau šie procesai yra tapatūs, vientisi ir, deja, subjektyvaus pobūdžio. Iš to seka, jog analizuojant adekvataus priežastinio ryšio teoriją, yra gilinamasi į asmens psichikoje vykstančius procesus, kurių dalis (padarinių numatymas) patenka ir į objektyvaus priežastinio ryšio pobūdžio turinį, taip suteikiant kilsiančių padarinių numatymui tariamo objektyvumo.

Baudžiamąja teisine prasme kaltininkas turi numatyti tik dėsningus padarinius, kurie vadovaujantis įprasta gyvenimiška patirtimi gali būti suvokti, kaip teigiama doktrinoje, kiekvieno normalaus žmogaus.⁵⁸ Dėsningi padariniai paaiškinami per įprastą normalaus žmogaus gyvenimišką patirtį (pvz., iš gyvenimo patyrimo (praktikos) žmogus gali numatyti, kokios jo veikos (veiksmai ar neveikimas) kokius padarinius gali sukelti. Kiekvienas normalus žmogus iš gyvenimo patirties žino, kokius padarinius gali sukelti šūvis į žmogų iš šaunamojo ginklo ar dūris peiliu, kokius padarinius paprastai sukelia smūgis ranka į krūtinę, o kokius – kietu daiktu per galvą.⁵⁹). Vadinasi, kaltininkas numatys pačius akivaizdžiausius padarinius, kurie, remiantis gyvenimiška patirtimi, tiesiogiai kyla veikiant atitinkamu būdu. Vartojama normalaus žmogaus sąvoka suponuoja protingo žmogaus standarto taikymą. Išeitų taip, kad normalus žmogus atitiktų vidutinių gabumų, įprastos gyvenimiško patirties žmogų, kuriam negali būti pritaikytas „supermeno“⁶⁰ etalonas, nes šis numatytų visus galimus priežastinio ryšio vystymosi variantus, net ir mažai tikėtinus ar netipiškus. Todėl įprastos gyvenimiškos patirties, vidutinių gabumų žmogus, vadovaudamasis savo įprasta bei visuotinai žinoma gyvenimiška praktika, numatys įprastai galimus kilti padarinius. Iš tokio esamo doktrininio aiškinimo suprantama, jog kaltininkui yra keliamas reikalavimas numatyti padarinius tik abstrakčiai, nekeliant reikalavimo detalizuoti jų

apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-135-209-2011.

58 PIESLIAKAS, V. *supra* note 8, p. 9.

59 *Ibid.*

60 RYU, P. K. *supra* note 37, p. 792.

kilimo tikimybinių galimybių. Užtenka tik numatyti, jog atlikus neteisėtus veiksmus yra galimybė sukelti atitinkamus padarinius. Iš to seka išvada, jog sudėtingo priežastinio ryšio vystymasis suvokiamas sunkiau, nes šis reikalauja išskirtinio numatymo, pagrįsto specifinėmis žiniomis ar išskirtine gyvenimiška patirtimi.

Kadangi kiekvieno žmogaus gyvenimiška patirtis, profesinės žinios ir mąstymo galimybės skiriasi, todėl ir kilsiančių padarinių suvokimas skirtingas. Kadangi nerasime jokio veikalo, kuriame būtų sutalpinta visa gyvenimiška patirtis, pasireiškusį skirtingose situacijose, todėl atsakyti į klausimą, kas yra dėsninga, nėra taip paprasta, juolab, kad teismų praktika nevienoda. Pavyzdžiui, ar asmuo, smūgiuodamas ranka į gerklę, ar durdamas peiliu į koją žmogui, turinčiam kraujo krešėjimo sutrikimų, numato tokius padarinius kaip mirtis ir, ar tokie padariniai yra dėsningi? Akivaizdu, jog skirtingi asmenys, sukaupę skirtingas gyvenimiškas patirtis, profesines ir specifines žinias numatys skirtingus analogiškais veiksmais atliktus kilsiančius padarinius. Chirurgas ir moksleivis smūgiuodami peiliu nukentėjusiajam į koją ties kirkšnies sritimi gali skirtingai numatyti padarinių kilimo apimtį ir galimybę. Moksleivis gali manyti, jog koja yra mažiau pavojinga sužalojimams vieta, nes ten nėra gyvybiškai svarbių organų, o chirurgas tiksliai žinos, jog dūris į koją ties kirkšnimi gali pažeisti veną, einančią tiesiai į širdį, ir nukentėjęs gali mirtinai nukraujuoti vos per keletą minučių. Todėl gydytojo atžvilgiu konstatuosime būtinają priežastinį ryšį, o moksleivio atveju – ne? Manytina, jog toks nuo kaltininko psichikoje vykstančių procesų priklausantis subjektyvus vertinimas iškreipia objektyvų priežastinio ryšio pobūdį ir yra neteisingas. Kadangi į padarinių numatymą žvelgiama iš kaltininko perspektyvos, tai priežastinio ryšio vertinimas atliekamas nustatant nusikalstamos veikos darymo metu kaltininko suvoktas aplinkybes. Atsižvelgiant į kaltininko žinias sprendžiama dėl kaltininko galimybės numatyti priežastinį ryšį konkrečioje situacijoje. Dėl to kaltininkai neretai įrodinėja, jog atsižvelgiant į jų gyvenimišką patirtį šie negalėjo numatyti padarinių kilimo.

Išskirtinai paminėtina situacija, kai asmuo veikia neatsargia kaltės forma esant nusikalstamam nerūpestingumui ir nenumato padarinių. Tokiu atveju teismas įvertina kaltininko gyvenimišką patirtį, atsižvelgia į išsilavinimą, profesiją bei bylos aplinkybes ir imasi taikyti pratingo žmogaus standartą, taip sprendžiamas, ar kaltininkas galėjo ir turėjo numatyti kilsiant padarinius. Teismų praktikoje pažymima, kad *Galėjimas numatyti padarinius yra subjektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato asmens, turinčio atitinkamą pareigą, realią galimybę konkrečioje situacijoje suprasti daromos veikos pavojingumą bei numatyti kito žmogaus gyvybės atėmimą kaip jo veikos padarinių. Apie tai teismas sprendžia, įvertinęs kaltininko asmenines savybes – patirtį, kompetenciją, išsilavinimą, sveikatos būklę ir pan.*⁶¹ Todėl galėjimas numatyti padarinius ir pavojingo pobūdžio supratimas analizuojami nustatinėjant

61 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-278-348/2017.

asmens kaltę, kadangi terminas „galėjimas”, vadovaujantis teismų praktika, yra susijęs išimtinai su asmens valios ir psichinių gebėjimų sutelkimu.

Šiandien keliamas reikalavimas nustatyti kaltininko galimybes numatyti priežastinio ryšio vystymąsi ir galimus kilti padarinius yra subjektyvaus pobūdžio. O teismas pasisako, kad *Turėjimas numatyti padarinius yra objektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato pareigą būti atsargiam, darant atitinkamas veikas. Tokia pareiga gali kilti iš įstatymo, tarnybos pareigų, profesijos, ankstesnės veiklos, gyvenimo patyrimo ir pan.*⁶² Suprastina, jog „turėjimas numatyti“ yra objektyvaus pobūdžio, nes jame užšifruotas bendro pobūdžio rūpestingumo standartus atitinkantis bei visiems suprantamas elgesio modelis, kuris akivaizdžiai sukelia konkrečius padarinius. Todėl teoriniu lygmeniu lyg ir nekreipiama dėmesio į konkretaus kaltininko suvokimą, nes naudojantis protingo žmogaus standartu yra nustatoma minimali elgesio ir padarinių numatymo riba. Vadinasi, teismas, siekdamas išlaikyti priežastinio ryšio objektyvumą, savo praktikoje turėtų suformuoti konkrečių veiksmų ir jais galimų sukelti padarinių ribą. Pavyzdžiui, teismas turėtų nuspręsti, kad asmuo vieną kartą smūgiuodamas į konkrečią organizmo sritį, visada turi numatyti, jog gali sukelti konkrečius padarinius (pvz., žmogaus mirtį), konstatuojant, jog pastarasis turi tai suvokti, taip konstatuojant priežastinį ryšį.⁶³ Tokiu atveju būtų visuotinai ir objektyviai suprantama, kokie konkretūs veiksmai kokius padarinius numatomai sukelia (pvz., *jei kaltininkas smūgiuoja į galvos, pilvo, kaklo sritis, tai šis visada turi numatyti mirties galimybę kaip sunkiausius galimus padarinius, todėl priežastinis ryšys – visada būtinas, o tokia veika – visada tyčinė (tiesioginė / netiesioginė)*). Tokiu būdu teismas vadovautųsi protingo žmogaus standartu ir nubrėžtų tokio „žmogaus“ numatymo ribas. Jos būtų objektyvios ir nekintamos. Tai reikštų, jog jei bent vienoje byloje teismas pripažintų asmenį numačius konkrečius padarinius, tai bet kurioje kitoje byloje analogiškas ar itin panašias veikas atlikusiam asmeniui turėtų būti taikomas lygiai toks pat numatymo standartas, neatsižvelgiant į tai, ar kaltininkas realiai numatė padarinius.

Kaltininkui, numačiusiam padarinių kilimo galimybę, konstatuojamas teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys – būtinas priežastinis ryšys. Priešingu atveju prieinama prie išvados, jog priežastinis ryšys yra atsitiktinis. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, jog *Išvada apie atsitiktinį priežastinio ryšio pobūdį leidžia teigti nesant priežastinio ryšio baudžiamuoju teisiniu požiūriu <...>. Jis nėra dėsningas, todėl*

62 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-278-348/2017.

63 *Teismas laiko, kad vienas, stiprus smūgis kumščiu į pilvą, kuriame yra gyvybiškai svarbių žmogaus organų, gali būti pripažintas dėsninga kilusio sunkaus sveikatos sutrikdymo priežastimi. Plačiau žiūrėti.: Nr.: 1A-143-300-2011.: <...> stipriai smogdamas kumščiu <...> į pilvą, kuriame yra daug gyvybiškai svarbių kūno organų <...> numatė, kad gali jam atimti gyvybę <...>. Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjo V. Piesliako atskiroji nuomonė Nr. 2K-514/2009.*

negali būti iš anksto numatomas. Taigi net ir pripažinus objektyviai priežastinį ryšį egzistuojant, vis vien nebus galimybės traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, nes nepavyks įrodyti kaltės <...>.⁶⁴

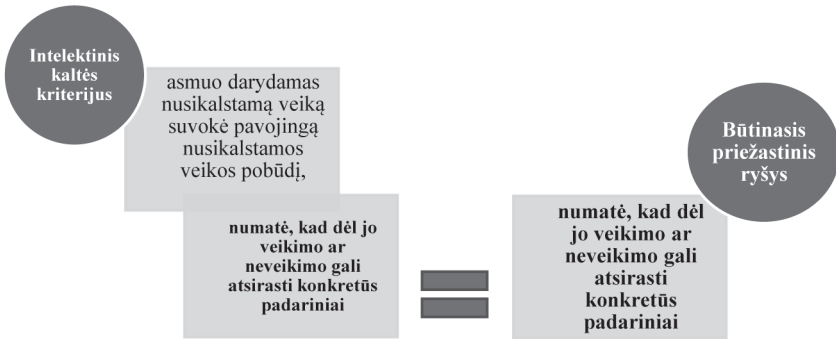
Atrodo, jog sprendžiant dėl priežastinio ryšio iš anksto mažtoma, ar pavyks įrodyti kaltę. Padarius išvadą, jog nepavyks, konstatuojama, kad nėra ir priežastinio ryšio. Todėl objektyviai egzistuojančio priežastinio ryšio teisinis paneigimas tais atvejais, kai kaltininkas nenumato padarinių kilimo bei doktrininis būtiną priežastinio ryšio ir kaltės turinio sutapatinimas (*Juk vienas iš kaltės elementų yra įstatyme numatytų padarinių numatymas.*⁶⁵) panaikina takoskyrą tarp šių skirtingų nusikalstamos veikos sudėties požymių, taip būtinąjam priežastiniam ryšiui suteikiant kaltės turinį.

Lietuvos baudžiamosios teisės praktikoje bei doktrinoje įrodinėjant būtinąjį priežastinį ryšį ir naudojantis adekvataus priežastingumo teorija, nėra reikalaujama nustatyti, ar kaltininkas suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį. Įrodinėjimo procese apsiribojama tik padarinių numatymo prievole. Tačiau padarinių numatymo prievolė suformuota ir subjektyviojo nusikalstamo sudėties požymio „kaltė“ turinyje:⁶⁶ *kaltininko intelektualinės veiklos sudėtinė dalis yra ir numatymas pavojingų savo veikimo ar neveikimo padarinių, nurodytų Baudžiamajame kodekse. Kaltininkas suvokia, kad tokie padariniai labai tikėtini, realūs ar net neišvengiami. Taigi kaltininkas supranta, kad savo veikimu (neveikimu) pradeda priežastingumo ryšį, vedantį prie padarinių <...>.* Todėl akivaizdu, jog būtinas priežastinis ryšys yra intelektualinio kaltės turinio elementas, o reikalavimas asmeniui darančiam veiką numatyti kilšančius padarinius apibūdinamas dviejuose nusikalstamos veikos sudėties požymiuose, dėl ko šie „suplakami“ ir nepagrįstai sugretinami. Todėl asmens gebėjimas numatyti padarinius, nulemiančius atsakomybės taikymo galimybes, neišvengiamai patenka į subjektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio „kaltės“ turinį. Sekantis paveikslėlis atspindi būtinąjo priežastinio ryšio ir intelektualinio kaltės kriterijų turinio sutapimą.

64 PIESLIAKAS, V. *supra* note 1, p. 294.

65 *Ibid.*

66 Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2017 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-391-398/2017.

1 pav. Būtinasis priežastinis ryšys patenka į intelektinio kaltės kriterijaus turinį

Sugretinus būtinojo priežastinio ryšio ir intelektinio kaltės kriterijaus turinį, pagrindžiamas prieš tai pateiktas teiginys, jog šių elementų turinys identiškas. Todėl juridinės technikos prasme Lietuvoje teisiškai reikšmingu laikomas būtinasis priežastinis ryšys yra kaltės intelektinio kriterijaus sudėtinė dalis. Adekvataus priežastinio ryšio teorija ir jos nustatinėjimo metodika yra subjektyvaus pobūdžio. Todėl akivaizdu, jog kyla poreikis esamą adekvataus priežastingumo teoriją keisti kita teorija, atitinkančia objektyvų priežastinio ryšio pobūdį.

5. Alternatyvų paieškos

5.1. Alternatyvios objektyvaus priežastinio ryšio teorijos

Siekiant priežastinį ryšį išlaikyti objektyviuoju nusikalstamos veikos sudėties požymiu, vietoje *adekvataus priežastingumo* teorijos baudžiamojoje teisėje derėtų taikyti kitą /-as tinkamesnes teorijas. Netinkamos priežastinio ryšio teorijos alternatyvos turėtų išspręsti teorijoje ir praktikoje kylančias priežastinio ryšio nustatymo problemas bei leistų teisingiausiai kvalifikuoti veikas, taip išvengiant nepagrįstai švelnaus ar pernelyg griežto priežastinio ryšio traktavimo. Nors nustatinėjant priežastinio ryšio pobūdį galima rinktis iš gausos teorijų, kurios gali būti taikomos skirtingoms bylų kategorijoms, visgi šiame straipsnyje, kaip vienai iš alternatyvų, skiriamas dėmesys *adekvačios priežasties* teorijai.

Prieš atsirandant adekvačios priežasties teorijai J. Krizas, M. Rumelinas ir R. Trageris plėtojo adekvataus priežastingumo teoriją.⁶⁷ Skirtingi šių autorių požiūriai

67 LAWSON, F.H.; MARKESINIS B.H. Case analysis: BGHZ 3, 261 I. Civil Senate (I ZR 31/51)

sudarė prielaidas skirtingam adekvataus priežastingumo teorijos traktavimui. Adekvataus priežastingumo teorijos pradininkas J. Krizas nustatinėdamas priežastinį ryšį atsižvelgė į pažeidėjo gyvenimišką patirtį ir rėmėsi žiniomis bei aplinkybėmis, kurios buvo žinomos pažeidimo darymo metu.⁶⁸ Į gyvenimišką patirtį pateko asmens gebėjimas įvertinti aplinkybes bei numatyti atliekamų veiksmų rezultatą.

O M. Rumelinas įvesdamas objektyvumo kriterijų ir taip pakoreguodamas minėtą teoriją, sukūrė naują – *adekvačios priežasties* teoriją.⁶⁹ Vadovaujantis nauja teorija, į priežastinio ryšio įrodinėjimo procesą reikėjo įtraukti sąlygas, kurios tapo žinomos jau kilus padariniams, tačiau nereikėjo įtraukti kaltės. Sprendžiant atsakomybės klausimą, buvo atsižvelgiama į objektyviai egzistavusias aplinkybes, turėjusias įtakos padarinių kilimui (*specifinės nukentėjusiojo fiziologinės savybės; poveikio į nukentėjusiojo organizmą stiprumas, intensyvumas; kitos aplinkybės*) ir kurios darančiam veikl (neveikiančiam) kaltininkui nebuvo žinomos. Pasak M. Rumelino, sprendžiant padarinių kilimo galimybę, svarbu atsižvelgti į visas žmogiškąsias empirines žinias ir aplinkybes, egzistavusias neteisėto poelgio metu, neatsižvelgiant į tai, kada neteisėtai veikęs asmuo jas suvokė – ar neteisėto poelgio metu, ar bet kada vėliau.⁷⁰ Toks priežastingumo suvokimas buvo objektyvus ir iš esmės tinkamas, tačiau suvokiamas itin plačiai, nes į priežastinio ryšio grandinę įtraukė visas žmogiškąsias žinias, tarp jų ir aplinkybes, nelėmusias padarinių kilimo.

Priešingai J. Krizo teorijai, kuri pasirodė esanti per siaura (*dėl priežastingumo įrodinėjimo procese ribas nubrėžiančio asmens suvokimo*), pats M. Rumelinas pripažino, kad jo teorija yra per plati ir ją būtina apriboti. Autorius nurodė, jog laiko ir erdvės atžvilgiu neteisėtai pasielgę ir žalą patyrę asmenys visada bus susiję, nes nebuvo nubrėžtos ribos, padedančios atsieti esminę, lemiamą priežastį, sukėlusią padarinius, o priežastingumo įrodinėjimo procesas nebuvo apribotas jokiais kriterijais laike ar erdvėje.⁷¹

Norėdamas išvengti šių trūkumų, R. Trageris pakoregavo adekvačios priežasties teoriją apribodamas ją siūlymu priežasties ir padarinių įvertinimo procese atsižvelgti į:⁷² a) *visas žinomas aplinkybes, kurias optimalus stebėtojas būtų pažinęs neteisėto poelgio metu ir b) visas papildomas aplinkybes, kurios buvo žinomos žalą sukėlusiam asmeniui*. R. Tragerio teigimu, a) punkte nurodytos aplinkybės sudaro konkrečios faktinės situacijos vertinimą taikant visą žmogiškąją patirtį, kokią tik

Klappschuten -decision = VersR 1952, 128. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-07-12]. <<https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=774>>

68 *Ibid.*

69 LAWSON, F.H.; MARKESINIS B.H. *supra note* 89.

70 *Ibid.*

71 *Ibid.*

72 *Ibid.*

įmanoma gauti sprendimo priėmimo metu šias žinias perkeliant į neteisėto poelgio atlikimo momentą.

Akcentuodamas neteisėto poelgio momentą bei siekdamas išvengti neteisingų rezultatų teisės taikymo praktikoje, teorijos autorius pabrėžė ribas, sudarančias galimybę tirti tik reikšmingą, susijusį su konkrečiomis pasekmėmis, priežastinį ryšį. R. Tragerio pasiūlyta adekvačios priežasties teorijos korekcija nuo pirminės teorijos skyrėsi tuo, jog žmogiškąją patirtį ir aplinkybes taikė neteisėto poelgio momentui, tačiau į priežastingumo nustatinėjimo procesą įtraukė *b*) punkte minimą žalą sukėlusio asmens papildomų aplinkybių, kurios buvo reikšmingos neteisėto poelgio metu, žinojimą. Manytina, jog tokių aplinkybių žinojimas susijęs su neteisėtus veiksmus atlikusio asmens psichika, t. y. ką jis žinojo, kokias aplinkybes suvokė ir pan. Toks priežastingumo įrodinėjimo mechanizmas suponuoja labiau subjektyvų nei objektyvų priežastingumo pobūdį. Civilistikoje toks požiūris tinkamas, tačiau baudžiamojoje teisėje – ne.

Kita vertus, *b*) punkte suformuotoje sąlygoje pakeitus papildomų aplinkybių žinojimo subjektą, galima būtų suformuoti pakankamai teisingą objektyvaus pobūdžio priežastingumo teoriją. Jeigu į priežastingumo įrodinėjimo procesą būtų įtrauktos *visos papildomas aplinkybės, kurios buvo žinomos* žalą patyrusiam asmeniui, būtų gauta objektyvaus pobūdžio priežastinio ryšio teorija. Akivaizdu, jog nukentėjusysis žino daugiau papildomų aplinkybių, kurios nėra žinomos kaltininkui (*pvz., hemofilijos liga, kai nekreša kraujas ir pan.*) ir kurios realiai prisidėjo prie padarinių kilimo (*pvz., kaltininkas peiliu įduria nukentėjusiajam į pirštą peiliu ir šis miršta dėl nukraujavimo, nes sirgo hemofilija*). Tačiau ši teorija nebūtų teisinga, nes ne visada pavyktų nustatyti nukentėjusiojo žinojimą, ypač, kai pats nežinojo konkrečių papildomų aplinkybių, tačiau kurios objektyviai egzistavo (*pvz., nukentėjusysis dar nežino, kad serga liga, kuri prisidėjo prie padarinių kilimo*). Taip pat būtų sunku nustatyti nukentėjusiojo žinojimą šiam mirus.

Manytina, jog *adekvačios priežasties* teorija gali pakeisti netinkamą *adekvataus priežastingumo* teoriją. Kita vertus, užtikrinant, kad į *adekvataus priežastingumo* teorijos nustatinėjimo procesą nebūtų įtrauktos pernelyg laike ir erdvėje nutolusios aplinkybės, nesukėlusios padarinių, pirmajame etape būtų pasitelkiama būtiniosios padarinių kilimo sąlygos taisyklė (*conditio sine qua non*). Ši taisyklė priežastinio ryšio nustatymo procesą įgalintų vertinti tik veiksmų, sukėlusių įstatyme numatytus padarinius, ir kilusių padarinių ribose. Antrajame etape priežastinio ryšio klausimas būtų sprendžiamas iš teisėjo, operuojančio visomis įmanomomis žiniomis ir žmogiškąją patirtimi, perspektyvos. Sprendimo priėmimo metu ši patirtis būtų reikalinga objektyviai nuspręsti dėl priežastinio ryšio sąsajos tarp konkretaus asmens neteisėto poelgio, atlikto konkrečiu laiku ir erdvėje, bei kilusių padarinių. Įrodinėjant priežastinį ryšį, būtų įtraukiamos ir sąlygos, tapusiomis žinomomis jau kilus padariniams. Sprendžiant atsakomybės klausimą būtų atsižvelgiama į objektyviai egzistavusias aplinkybes, turėjusias įtakos padarinių kilimui ir kurios kaltininkui, darančiam veiką, nebuvo žinomos, tačiau atsirado ir egzistavo laike ir erdvėje neteisėto poelgio metu.

Taip būtų atsižvelgiama į visas žmogiškąsias empirines žinias ir aplinkybes, egzistavusias neteisėto poelgio metu, neatsižvelgiant į neteisėtai veikusio asmens aplinkybių suvokimo momentą, t. y. ar konkrečias ir papildomas aplinkybes kaltininkas žinojo neteisėto poelgio metu, ar jas sužinojo bet kada vėliau.

5.1.1. Hipotetinis priežastinio ryšio nustatinėjimo modelis taikant adekvačios priežasties teoriją

Šiandien LR baudžiamosios teisės doktrinoje plačiausiai aprašytos adekvataus priežastingumo teorijos šalininkai laikosi pozicijos, jog teisiškai reikšmingas yra tik būtinas priežastinis ryšys. Taip pat teigiama, jog neturi sukelti baudžiamųjų teisinių padarinių tai, ko asmuo nenumatė (*atsitiktinis priežastinis ryšys*). Tačiau kuo pagrįsta tokia pozicija ir kokią svarbią praktinę funkciją ji atlieka? Turbūt jokios, nes įrodinėjant asmens kaltės turinį, neišvengiamai nustatomas asmens suvokimas, nuo kurio ir priklauso, ar asmuo padarė tyčinę, neatsargią veiką ar jo veiksmuose apskritai nėra kaltės. Pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamojo kodekso 16 straipsnyje nurodyta, kad *jeigu kaltininkas, darydamas veiką, nesuvokia aplinkybės, priklausančios įstatyme numatytai veikos sudėčiai, tai jis veikia neatsargiai*.⁷³ Atsižvelgiant į tai, priežastinio ryšio grandinės vystymosi nesuvokimas nepaneigia priežastinio ryšio egzistavimo. Tai turi įtakos tik kaltės formos ir inkriminuojamos normos parinkimui. Todėl, jei šis aspektas aptariamasis nustatinėjant kaltę, vadinasi, toks teisinio priežastinio ryšio skirstymas į būtinąjį ir atsitiktinį priežastinį ryšį nėra reikšmingas, o jo atsiradimas išplaukia iš klaidingai pasirinktos adekvataus priežastingumo teorijos taikymo. Todėl ši teorija be to, kad dubliuoja kaltės požymį, yra apribota subjektyvaus elemento (*numatymas*), o teisinis priežastinio ryšio vertinimas pagrįstas perteklinės informacijos nustatinėjimu.

Analizuojant priežastinio ryšio objektyvų pobūdį, svarbu suprasti šio termino reikšmę ir paskirtį. Priežastinio ryšio objektyvus pobūdis – tai vidinio reiškinių ryšio tarp asmens daromos pavojingos veikos ir įstatyme numatytų padarinių kilimo egzistavimas objektyvioje tikrovėje nepriklausomai nuo asmens gebėjimo jį suvokti nusikalstamos veikos darymo metu. Objektyvus, vadinasi egzistuojantis ne asmens sąmonėje, bet realybėje ir kuris gali būti pažintas. Todėl hipotetiškai analizuojant adekvačios priežasties teorijos pritaikomumą, galimi įvairūs šios teorijos praktiniai scenarijai. Svarbu tai, kad į priežastinio ryšio įrodinėjimo procesą nebūtų įtraukiamas subjektyvusis kaltės elementas – reikalavimas galimybės numatyti padarinių kilimą.

Aiškinant būtinąjį ir atsitiktinį priežastinį ryšį, Lietuvoje esamą priežastingumo metodiką galima koreguoti eliminuojant reikalavimą turėti galimybę numatyti kiliančius padarinius. Tokiu atveju tiriant būtinąjį ir atsitiktinį priežastinį ryšį reikėtų

73 German Criminal Code. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-08-02]. <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm#16>>.

analizuoti tik priežastinio ryšio vystymosi struktūrą, t. y., ar šis dėsningas ar nedėsningas.

Galimi du scenarijai. Pirmasis – teisiškai reikšmingu būtų pripažįstamas tik dėsningas priežastinis ryšys. Kita vertus, problematiška vieningai apibrėžti, kas yra dėsninga, o kas ne, todėl būtų sukurta erdvė skirtingoms teismų interpretacijoms taip rizikuojant išderinti teismų praktiką. Antrasis – tiek būtinas, tiek atsitiktinis priežastinis ryšys taptų teisiškai reikšmingi. Objektivus priežastinio ryšio pobūdis nebebūtų apribojamas subjektyviojo kaltės kriterijaus – kaltininko galimybės numatyti padarinius. Dėl to neliktų kriterijaus apsprendžiančio padarinių inkriminavimo / neinkriminavimo galimybės. Manytina, jog nustatinėjant objektyvųjų nusikalstamos veikos sudėties požymį, svarbu pritaikyti visas turimas žinias ir gyvenimišką patirtį ir nustatyti priežastinį ryšį egzistuojant / neegzistuojant, o ne dirbtinai sunkinti ar lengvinti baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens patraukimo galimybes, įsivedant atsakomybės ribojimo kriterijus. Todėl pasitelkus šias žinias, būtų priinama prie išvados, jog ir atsitiktinis priežastinis ryšys sujungia neteisėtus kaltininko veiksmus su kilusiais padariniais ir būtent šie veiksmai yra pasekmės priežastis, todėl teisiškai reikšmingi.

Nesutiktina su argumentu, jog toks priežastinio ryšio traktavimas pasunkintų atsakomybėn traukiamų asmenų padėtį, neva atsitiktinis priežastinis ryšys, prieš tai šalinęs baudžiamąją atsakomybę, šiuo atveju taptų teisiškai reikšmingu ir užtrauktų atsakomybę. Nesutiktina todėl, kad kaltininko numatymo galimybės analizuojamos nustatinėjant kaltę. Nustačius, jog asmuo nors ir nenumatė padarinių kilimo, bet konstatuojant, jog galėjo ir turėjo numatyti, vis vien bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tik jau už neatsargią veiką. Todėl baudžiamosios atsakomybės klausimas būtų išspręstas taip pat. Pagal šiuo metu naudojamą priežastinio ryšio nustatinėjimo procedūrą, konstatavus atsitiktinį priežastinį ryšį, atsižvelgiant į kaltininko suvoktas aplinkybes, atsakomybė nekyla pagal pvz., BK 129 str. 1 d., tačiau šis traukiamas atsakomybėn pagal kitą normą, numatančią neatsargią kaltės formą. Todėl galutinis kvalifikavimo rezultatas būtų analogiškas.

Interpretuojant adekvačios priežasties teoriją, galimas modelis, kai sumažėja poreikis priežastinio ryšio pobūdį skirstyti ir į būtinąjį ar atsitiktinį. Panašiai kaip ir civilinėje teisėje, baudžiamajoje teisėje įmanoma priežastinio ryšio pobūdį skirstyti tik į tiesioginį ir netiesioginį priežastinį ryšį. Šie elementai gebėtų apibūdinti objektyvųjų priežastinį ryšį. Tiesioginis priežastinis ryšys (šiandien Lietuvos Baudžiamajoje teisėje taikoma *priežastinio ryšio atmaina*) konstatuojamas tada, kai veika tiesiogiai sukelia padarinius.⁷⁴ Pažymėtina, jog teismų praktikoje neretai būtinas priežastinis ryšys net neminimas, o apsiribojama būtent tiesioginio priežastinio ryšio nustatymu.⁷⁵ Egzistuojančio *sudėtingo priežastinio ryšio* pavadinimą, dėl lingvistinio tikslu-

74 PIESLIAKAS, V. *supra note* 8, p. 10.

75 Plačiau žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos nutartys

mo ir suderinamumo su jau naudojama *tiesioginio* priežastinio ryšio sąvoka, galima būtų keisti *netiesioginiu* priežastiniu ryšiu – komplikuotas dėl pašalinių jėgų išikišimo, kai objektyviai įstatyme numatytus padarinius sukelia pavojinga žmogaus veika, bet iš dalies prisideda ir kiti veiksniai (pvz.: *specifinės nukentėjusiojo savybės ir kt.*). O situacijos, kai asmuo atlieka neteisėtą veiką (*veikimas / neveikimas*), tačiau padarinius sukelia kitos, su asmens veika nesusijusios, aplinkybės (*gydytojas suleidžia netinkamus vaistus; sunkiai sužeistas nukentėjęs žūsta pakeliui į ligoninę patekęs į eismo įvykį; kavinėje nuodingu gėrimu apnuodytas nukentėjęs nušaukiamas netikėtai į kavinę įsiveržusių užpuolikų ir kt.*) suponuotų priežastinio ryšio nebuvimą tarp asmens veiksmų ir kilusių padarinių. Todėl, jei asmens veiksmai nesukeltų padarinių, vadinasi faktinis, taip pat ir teisinis priežastinis ryšys neegzistuoja. Tačiau, jei asmens veiksmai sukėlė padarinius – faktinis priežastinis ryšys egzistuoja, o toliau teismas spręstų, ar šis yra teisiškai reikšmingas.

Aiškinantis, ar priežastinis ryšys yra teisiškai reikšmingas, vienas iš variantų yra teigiamai vertinti (*patraukimo atsakomybėn prasme*) tik tiesioginį priežastinį ryšį. O netiesioginis suponuotų teisinio priežastinio ryšio, taip pat ir baudžiamosios atsakomybės, nebuvimą, nes priežastinis ryšys būtų komplikuotas dėl į priežastingumo grandinę įsiterpiančių kitų veiksmų, kurie iš dalies prisideda prie įstatyme numatytų padarinių kilimo. Vadinasi, jei į priežastinio ryšio grandinę įsiterpia kiti veiksniai, kurie nepertraukia grandinės, o tik prisideda prie padarinių kilimo, tai teisinis priežastinis ryšys neegzistuoja. Toks priežastinio ryšio pobūdis atrodytų pakankamai objektyviai ir teisiškai reikšmingas, būtų tik „švarus“ tiesioginis priežastinis ryšys. Tačiau tai sukeltų papildomų problemų, nustatinėjant konkrečius papildomus veiksnius ir jų svarbą galutiniam padarinių kilimui. Tai paskatintų papildomai aiškintis, ar konkretūs papildomi veiksniai turėjo įtakos padarinių kilimui ar ne. Todėl toks priežastingumo nustatinėjimo procesas būtų ap sunkintas ir neteisingas, nes kaltininkas nepagrįstai išvengtų bet kokios baudžiamosios atsakomybės.

Kitas variantas – teisiškai reikšmingu pripažinti tiek tiesioginį, tiek ir netiesioginį priežastinį ryšį. Nepaneigsime, jog net ir egzistuojant netiesioginiam priežastiniam ryšiui, objektyviai įstatyme numatytus padarinius sukelia būtent pavojinga kaltininko veika. Netiesioginis priežastinis ryšys (*šiandieninis – sudėtingas priežastinis ryšys*) teismų praktikoje yra vertinamas analogiškai:⁷⁶ *V. S. mirtis įvyko nuo jo galvos sąlyčio*

baudžiamosiose bylose Nr. 2K-173-648/2017; Nr. 2K-163-303/2017; Nr. 2K-122-511/2017; Nr. 2K-71-976/2017; Nr. 2K-117-697/2017. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 1A-403-483/2017; Nr. 1A-391-398/2017; Nr. 1A-377-177/217; Nr. 1A-427-654/2017; Nr. 1A-186-449/2017.

76 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2009 m. spalio 20 d. plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-342/2009; Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-391-398/2017.

su kietu pagrindu – betoniniu šaligatviu, V. S. be nuteistojo pavojingos veikos pagalbos nebūtų parkritęs. Nukentėjusiojo atsitrenkimas galva į šaligatvį ir galvos traumos gavimas yra tarpinė, bet sudėtinga grandis tarp smūgio į veidą ir nukentėjusiojo mirties. Pagal teismų praktiką, tais atvejais, kai tarp suduoto smūgio į galvą ir nukentėjusiojo mirties nėra įsiterpęs joks kitas veiksnys, turintis lemiamos įtakos mirčiai, laikytina, kad priežastinis ryšys egzistuoja. Tarp kaltinamojo M. N. veiksmų ir kilusių padarinių būtinas priežastinis ryšys yra, jis nėra atsitiktinis, nes tyčinė M. N. veika – kaltinamojo smūgis V. S. į galvą – buvo būtina sąlyga pasekmei kilti, kilusi pasekmė buvo dėsningas veikos rezultatas. Netiesioginio (sudėtingo) priežastinio ryšio atveju įsiterpę kiti veiksniai, tačiau šie neturi lemiamos įtakos padarinių kilimui. Todėl toks siūlymas atitiktų praktinį priežastinio ryšio aiškinimą, bei išlaikytų objektyvų priežastinio ryšio pobūdį.

Paminėtina, jog civilinėje teisėje iki 2000 metų teismų praktikoje buvo pripažįstamas tik tiesioginis priežastinis ryšys. Vėlesnėje teisminėje praktikoje imta teisiškai reikšmingu traktuoti ir netiesioginį priežastinį ryšį.⁷⁷ Teismai, pripažindami reikšmingu netiesioginį ryšį, taip pat pripažįsta, jog pažeidėjo elgesys gali būti ne vienintelė žalos atsiradimo priežastis (*analogiškai Baudžiamojoje teisėje Kelių transporto eismo saugumo bylose*), tačiau teismas, vertindamas visas aplinkybes ir priežastis, turi nustatyti pakankamą neteisėtų veiksmų ir atsiradusių padarinių ryšį, t. y. nustatyti, kad pažeidėjo elgesys buvo pakankama priežastis žalai atsirasti. Teismų praktikoje nurodoma, jog *Norint konstatuoti esant priežastinį ryšį, pakanka įrodyti, kad atsakingo asmens elgesys yra nors ir ne vienintelė, bet pakankama žalos atsiradimo priežastis. <...> teismas turi nustatyti, kad atsiradusi žala neturi būti pernelyg nutolusi nuo atsakovo padarytų veiksmų, kitaip tariant, atsitiktinis priežastinis ryšys yra teisiškai nereikšmingas.*⁷⁸ Netiesioginio priežastinio ryšio teisinį reikšmingumą atspindi 2014 m. LAT išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis, kurioje pripažinta, jog *nors pavogto ginklo savininkas tiesiogiai nedalyvavo vykdant nusikaltimą, jis turi atsakyti už jo ginklu padarytą žalą tretiesiems asmenims solidariai su nusikaltimo bendrininkais, nes pažeidęs ginklo laikymo taisyklės prisidėjo prie nukentėjusiajam padarytos žalos. <...> nevykdydamas pareigos pasirinkti tokį elgesio būdą, jog jo turimas ginklas būtų apsaugotas nuo praradimo taip, kad juo negalėtų pasinaudoti kiti asmenys – yra susijęs priežastiniu ryšiu su nukentėjusiojo patirta žala ir atsiradę padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo – netinkamo šaunamojo ginklo laikymo.*⁷⁹ Šį atvejų sąrašą LAT patvirtino 2015 m. nagrinėtoje byloje, pripažindamas, kad visų skolininkų solidarioji

77 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2003 m. rugsėjo 3 d. ir 2010 m. kovo 1 d. nutartys civilinėse bylose S. Nr. 3K-3-764; Nr. 3K-3-53/2010.

78 Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 25 d. sprendimas Nr. 2-150-772/2014.

79 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v D. D., G. Ž., E. Š., J. M., V. S, byla Nr. 3K-7-144/2014.

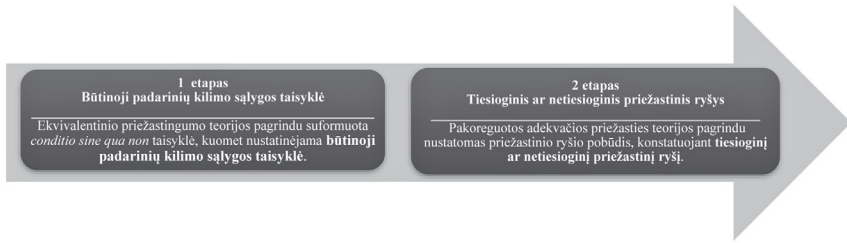
atsakomybė preziumuojama alternatyviųjų priežasčių atveju.⁸⁰ Panaši to iliustracija baudžiamojoje teisėje yra byla, kurioje teismas konstatavo, jog⁸¹ *nukentėjusio asmens neblaivumas (ar apsvaigimas) laikytinas svarbia, byloje įrodinėtina aplinkybe <...>. <...> Už saugą ir sveikatos darbe kontrolę atsakingas asmuo turi užtikrinti, kad neblaiviams (ar apsvaigusiems) darbuotojams nebūtų leista vykdyti darbinių funkcijų. Tuo atveju, kai dėl kokių nors priežasčių tai nėra padaroma ir darbuotojas toliau dirba su pavojaus veiksniais susijusiame objekte, atsakingas asmuo, neužtikrinęs būtinų saugos ir sveikatos darbe priemonių, turi būti traukiamas teisinėn atsakomybėn, nes ir tokioje situacijoje neišnyksta priežastinis ryšys tarp netinkamo pareigų atlikimo ir padarinių atsiradimo. Nors teismas ir nekonstatavo sudėtingo priežastinio ryšio, tačiau suprantama, jog už darbų saugą atsakingas asmuo, neužtikrinęs būtinų saugos ir sveikatos darbe priemonių ir neapribodamas neblaivaus asmens darbo galimybių, tiesiogiai nesukėlė žalos, nes prie padarinių kilimo prisidėjo kiti svarbūs veiksniai, turėję įtakos padarinių kilimui (šiuo atveju asmens neblaivumas ir neatsargumas dirbant).*

Todėl siekiant efektyvinti baudžiamosios teisės priežastinio ryšio aiškinimą bei nustatinėjimo mechanizmą, siūloma priežastinio ryšio nustatymo konstrukcija galėtų būti tokia, kad pirmuoju žingsniu taikoma a) ekvivalentinio priežastingumo teorijos pagrindu suformuota *conditio sine qua non* taisyklė, kai nustatinėjama būtinoji padarinių kilimo sąlygos taisyklė ir b) priežastinio ryšio pobūdis, nustatinėjamas apsprendžiant tiesioginį ar netiesioginį priežastinį ryšį.

Pirmuoju žingsniu (*nustatę būtinąją padarinių kilimo sąlygą*) konstatuojame objektyviai egzistuojant priežastinį ryšį, o antruoju įvertiname jo pobūdį, t. y. kaip objektyvioje tikrovėje pasireiškė ir vystėsi priežastinis ryšys – ar asmens padaryti veiksmai tiesiogiai sukėlė įstatyme numatytus padarinius ar priežastinio ryšio vystymosi mechanizmas buvo netiesioginis, nes įsiterpė kitos aplinkybės, apsunkinusios priežastinio ryšio vystymąsi. Manytina, kad tiek tiesioginis, tiek ir netiesioginis priežastinis ryšys galėtų būti teisiškai reikšmingi. Aiškinantis, ar priežastinis ryšys tiesioginis ar netiesioginis, būtų vadovaujamosi pakoreguota adekvačios priežasties teorija ir šiame etape būtų naudojamosi visa žmogiškąja patirtimi ir žiniomis, apribotomis neteisėto poelgio ir kilusių padarinių rėmuose, o šių žinių ir patirties disponavimas būtų perkeliamas ne neteisėtai besielgiančiam asmeniui, o sprendimą priimančiam teisėjui. Siūlomi priežastinio ryšio nustatinėjimo etapai vaizduojami 2 paveikslėlyje:

80 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minvesta“ v L. N., M. N., D. T., V. I. (V. I.), byla Nr. 3K-3-429-313/2015.

81 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 21 d. ir 2016 m. gruodžio 20 d. nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-173-648/2017; Nr. 2K-460-507/2016.

2 pav. Siūlomi priežastinio ryšio nustatinėjimo etapai

Apibendrinus tai, kas aptarta, manytina, jog būtina ieškoti tinkamiausios priežastinio ryšio nustatinėjimo procedūros, atitinkančios tiek teorinius lūkesčius, tiek praktiškai pritaikomas. Tačiau neatmetama ir galimybė kvalifikuojant skirtingų kategorijų veikas taikyti skirtingas priežastinio ryšio teorijas. Kituose darbuose bus analizuojamas platesnis teorijų spektras, o straipsnyje siūloma teorija yra tik tarpinė šios problematikos analizė.

Išvados

1. Šiandien Lietuvoje naudojama *adekvataus priežastingumo* teorija susiformavo XIX a., kai I. Kantas transformavo objektyvaus priežastinio ryšio suvokimą suteikdamas šiam subjektyvumo, nes sudarė galimybes objektyviai egzistuojantį priežastinį ryšį ir jo pažinimą apriboti stebinčiojo gebėjimu suvokti objektyvius dėsningumus. Jei stebėtojas nesuvokė objektyviai egzistuojančio dėsningumo, tai toks priežastingumas neegzistavo. Tai priartino priežastinį ryšį prie kaltės. Susiformavusi adekvataus priežastingumo teorija, tapo vyraujančia ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vadovaujantis šia teorija, priežastinio ryšio nustatinėjimo procese reikia nustatyti ir asmens kaltę.
2. *Adekvataus priežastingumo* teorijos problema – siekiant konstatuoti priežastinio ryšio buvimą, būtina nustatyti ar kilusios pasekmės galėjo būti numatomos remiantis bendra gyvenimo patirtimi, sveiku protu, todėl priežastinis ryšys neegzistuoja, kai padariniai atsiranda dėl netipiškos priežastinės sekos, t. y. dėl neįprasto aplinkybių sutapimo, kurio, remiantis kasdienio gyvenimo patirtimi, neįmanoma numatyti. Lietuvoje baudžiamajon atsakomybėn netraukiamas asmuo nenumatęs savo veiksmais sukeltų padarinių.
3. Atsižvelgiant į *adekvataus priežastingumo* teorijos turinį, priežastinis ryšys Lietuvos baudžiamojoje teisėje juridinės technikos prasme – subjektyvaus pobūdžio. Subjektyvų priežastinio ryšio pobūdį pagrindžia būtiną priežastinio ryšio ir intelektualinio kaltės kriterijų turinio sutapimas bei tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje teisėje sutampantys priežastinio ryšio nusta-

tinėjimo teoriniai modeliai (*conditio sine quo non taisyklės ir adekvataus priežastingumo teorijos taikymas*).

4. Kadangi objektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio – priežastinio ryšio – įrodinėjimo procese nustatinėjamas subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis – kaltė, tai Lietuvoje naudojama *adekvataus priežastinio ryšio* nustatinėjimo metodika iš esmės prieštaringa ir nesuderinama su nusikalstamos veikos sudėties požymių struktūra, nes yra pažeidžiamas atskirų nusikalstamos veikos sudėties požymių turinio unikalumas.
5. Siūlytina pakeisti netinkamą *adekvataus priežastingumo* teoriją kita (-omis) teorijomis atsisakius vertinti asmens gebėjimą numatyti padarinių kilmą. Rekomenduotina apie priežastinio ryšio objektyvaus pobūdžio turinį spręsti ne iš kaltininko perspektyvos, bet iš teisėjo, operuojančio visomis įmanomomis žiniomis ir žmogiškąja patirtimi, kuri būtų reikalinga sprendimo priėmimo metu. Įrodinėjant priežastinį ryšį, turi būti įtraukiamos ir sąlygos, kurios turėjo įtakos padarinių kilimui ir kurios darančiam veiką kaltininkui nebuvo žinomos, tačiau atsirado ir egzistavo laike ir erdvėje konkretaus neteisėto poelgio metu. Todėl būtų atsižvelgiama į visas žmogiškąsias empirines žinias ir aplinkybes, egzistavusias būtent neteisėto poelgio metu, neatsižvelgiant į neteisėtai veikusio asmens suvokimo momentą, t. y. ar konkrečias ir papildomas aplinkybes kaltininkas žinojo neteisėto poelgio metu, ar jas sužinojo bet kada vėliau.

ADEQUATE CAUSATION THEORY AND THE PROBLEM OF SEPARATING IT FROM GUILT

Linas Žalnierius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article deals with the most widespread theory of adequate causation (causality). The problem arising from the process of its identification is that the causal connection, as an objective feature of a criminal act, due to an improperly chosen theory, is identified with the subjective features of the criminal offense – guilty. In the article, a more detailed analysis has attributed the causal relationship as an objective feature of the criminal offense. Therefore, it is reasonable to look at the nature of the causation and the content of the adequate causation theory. The article inevitably reveals the differences between the criminal offense elements - the causation and evidence of guilt. In the article, the author analyses criminal and civil law regulations relevant to the causation topic and alternatives available for changing the incorrect theory.*

Keywords: *criminal law; causation; adequate causation theory; causal relationship; guilt.*

Linas Žalnierius, Mykolas Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamosios teisės normų aiškinimo, taikymo bei tobulinimo problemos.

Linas Žalnierius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Criminal procedure, Lecturer. Research interests: issues of interpretation, application and development of criminal law.